

Mødet den 10de Februar.

Af Hr. Professor Dr. Theol *Scharlings* i forskjellige Foredrag i Aaret 1859 givne *Udsigt over de nyeste videnskabelige Forhandlinger om den apostoliske Tidsalders christelige Literatur* meddeles her Følgende, (som for Sammenhængens Skyld forbindes med det i April 1860 holdte Foredrag over *Anvendelsen af den saakaldte Tendentskritik paa Evangelieskrifterne*):

Det nye Testaments Kritik synes ikke at have nogen større og vigtigere Opgave end at oplyse vore *kanoniske Evangeliers* Oprindelse og Betydning. Thi disse Skrifter indeholde en Fremstilling af Begivenheder, hvortil ikke blot den christelige Literatur, men den hele Christendom viser tilbage som til sit Udgangspunkt. Paa de didhørende Undersøgelser er der navnlig i de sidste Decennier anvendt en Anstrængelse, der vanskelig finder sin Lige ved Behandlingen af nogen anden Deel af den videnskabelige Theologie i det samme Tidsrum. Om man endogsaa ikke uden nedslaaende Følelse maa erkjende, at den indtil Forbauselse her anvendte Flid, Lærdom og Skarpsindighed altfor ofte ikke har leveret andet Udbytte end at give Anledning og Opfordring til ny og grundigere Forskning, tør man dog ogsaa glæde sig over, at der ved disse Bestræbelser er vundet mangen Erkjendelse, som vil have et blivende Værd, og som har ikke mindre theoretisk Interesse for Theologen og den videnskabelige Verden overhovedet end praktisk Betydning for den Christne og den christelige Kirke. Alligevel har det større Vanskeligheder paa dette end paa nogetsomhelst andet Omraade at vinde den fornødne Opmærksomhed for de didhørende Overveielser. Ikke at jo Flerheden af vor Tids dannede Mennesker føle sig hendragne til at gjøre Bekjendtskab med disse Undersøgelser, men den religiøse og dogmatiske Interesse, som knyt-

ter sig til Resultatet af den videnskabelige Forskning over de ovennævnte Skrifter, lægger en stor Hindring i Veien for den Rolighed og Besindighed, der almindeligen ellers ikke blot erkjendes som nødvendig, men ogsaa villigt skjænkes, hvor der handles om at følge en videnskabelig Udvikling.

Ved en overfladisk Kundskab om de kritiske Undersøgelser af det Nye Testaments Skrifter overhovedet, men især af Evangelieskrifterne har der i vid Kreds udbredt sig Forestillinger, som mere have bidraget til at berøve end til at tilvende Evangeliekritiken den Opmærksomhed, hvorved Resultaterne af den videnskabelige Forskning først kunne ventes at finde en almindeligere Udbredelse og praktisk Anvendelse. Rygtet om Uoverensstemmelsen mellem den nyere Kritiks Anskuelse og den herskende kirkelige Tradition om Evangeliernes Oprindelse og Beskaffenhed har været kjærkomment for Alle, som i Tillid til Rigtigheden af deres filosofiske Anskuelse om Umuligheden af en guddommelig Aabenbaring nu ansaa sig saameget mere beføiede til at spare sig Umagen med Undersøgelsen af Christendommens historiske Kildeskrifter, medens det har opfyldt mange forstandige og fromme Christne snart med Ængstelse og Bekymring, fordi de forestille sig hiin Uoverensstemmelse af en saadan Omfang og Betydning, hvorover kun de kunne glæde sig, som antage en uførenelig Modsætning af Tro og Viden, snart med Uvillie og Harme, fordi de tænke sig Bestridelsen af de almindelige traditionelle Anskuelse om de bibelske Skrifter udsprungen fra den samme udelukkende negative Skepsis, hvorfra vistnok mange enkelte Phænomener i den kritiske Litteratur havde deres egentlige Kilde, men som med Urette overføres paa Bibelkritiken og dens Repræsentanter i Almindelighed. Maaskee turde en Oversigt som den følgende bidrage til en rigtigere Indsigt i disse Anliggender. Man vil deraf paa den ene Side lære, hvorfor det har været nødvendigt at opgive mange traditionelle Forestillinger, som i Tidernes Løb vare blevne almindelige, medens de dog kun grundede sig paa Uvidenhed og

Misforstaaelse, paa den anden Side, hvorledes de kritiske Forskninger, betragtede ikke isolerede, men i deres Heelhed, netop i vor Tid, hvor de kunne anstilles og ere blevne anstillede ikke blot med en Understøttelse af lærde Hjælpemidler, som forhen have været ubekjendte, og med en Skarpsindighed, som neppe nogensinde er blevet overgaaet, men tillige med en Frihed og Offenlighed, ja med en Dristighed, hvortil der ingensinde tidligere har været givet en saadan Leilighed, — rigtignok ofte ad lange Omveie og efter frugtesløse Forsøg, hvis Uholdbarhed først en consequent Gjennemførelse lod erkjende — have ført til fornyet Stadfæstelse netop af de Traditioner, hvorpaa den christelige Tro hviler. Retfærdiggjørelsen af denne Paastand vil naturligviis betragtes med Ligegyldighed saavel af dem, for hvilke den christelige Tro ikke meer har nogen Betydning, men kun er »et overvundet Standpunkt«, som ogsaa af dem, hvilke Christendommen i Form af en vis bestemt Confession eller et bestemt dogmatisk System, skaffer en fuldkommen Tilfredsstillelse; men den vil følges med Deeltagelse af Saamange, som i Christendommen have fundet Kilden til et aandeligt Liv og Velsignelse, der forgjeves søges udenfor hiin, men som, om endog med Anerkjendelse af den Forms relative Fortrin, hvorunder de selv have lært Evangeliet at kjende, dog ikke kunne overbevise sig om, at denne skulde være i alle Henseender den fuldkomneste og ene rigtige.

Skjøndt det ikke er Hensigten ved nærværende Leilighed at gaae ind paa nogen dybere dogmatisk Behandling af Spørgsmaal, hvis Besvarelse forresten staaer i nøieste Forbindelse med de Undersøgelser, af hvilke der i det Følgende skal gives en Oversigt, vil det dog ikke være overflødigt med et Par Ord at angive det almindelige Synspunkt, hvorfra hine Undersøgelser maae betragtes og bedømmes.

Der er som bekjendt oftere gjort den Paastand, at den rigtige og heldige Løsning af de videnskabelige Undersøgelser om den evangeliske Historie og dens Kilder er betinget af den »Forudsætningsløshed«, hvormed de anstilles. Da nu imidlertid ingen

videnskabelig, navnlig historisk Undersøgelse kan anstilles uden visse Forudsætninger, kan der kun blive Spørgsmaal om, hvilke de *nødvendige* Forudsætninger ere for Betragtningen af den evangeliske Historie og dens Kildeskrifter.

En vigtig Forudsætning, som støttede sig til den almindelige kirkelige Tradition fra sidste Halvdeel af det første christelige Aarhundrede: at der i de fire kanoniske Evangelier foreligge Skrifter, forfattede af to Apostle, Iohannes og Matthæus, og af to Aposteldisciple, Marcus og Lucas, har ikke i vore Dage nogen *ubetinget* Gyldighed. De udvortes Vidnesbyrd for Evangeliernes Authentie ere nemlig ikke af den Beskaffenhed, at de i og for sig ere tilstrækkelige til at nedslaae de Tvivl, hvilke ere blevne reiste derimod fra disse Skrifters Indhold. Thi den Tid, der ligger imellem de kanoniske Evangeliers formeentlige Affattelse ved de angivne Mænd og de fuldkommen afgjørende, udtrykkelige Vidnesbyrd for hine Skrifters Tilværelse i den Skikkelse, hvori de nu findes, beløber sig til 50—80 Aar, i hvilke vi savne nøiere Kundskab om deres Tilværelse og Skjæbne. Nu er det vel sandt, at flere Omstændigheder kunne forklare, hvorfor Evangelierne, om de ogsaa til hiin Tid existerede, ikke have fundet nogen hyppigere Omtale eller stærkere Bevidnelse. Navnlig maae her fremhæves den ringere Interesse for skriftlige Beretninger om den evangeliske Historie, som herskede til den Tid, hvor Apostlenes og deres umiddelbare Disciples mundtlige Overbeviisning og Underviisning var den naturlige og meest tilfredsstillende Kundskabskilde. Men for at de mange og overeensstemmende Vidnesbyrd, der fra Slutningen af 2det Aarh. haves om de fire kanoniske Evangeliers Authentie, skulde erkjendes gyldige til at udfylde og erstatte Mangelfuldheden af de tidligere Vidnesbyrd, maatte man være vis paa, at den ringere Opmærksomhed, som er bleven skjænket skriftlige Evangelieberetninger til den Tid, da der kunde meddeles sande og bestemte Efterretninger om de apostoliske Evangeliers Oprindelse, ikke havde lagt Hindringer i Veien for, at der om denne Gjenstand

kunde tilveiebringes de fornødne Oplysninger til en Tid, hvor det formedelst forandrede Forhold var blevet af høieste Vigtighed at vindicere de kanoniske Evangelier *apostoliske* Oprindelse, men hvor der tillige netop af denne Grund var saavel Foranledning som Fristelse til at føre de Vidnesbyrd, der i det Høieste gjaldt om hine Evangelier *i deres oprindelige Skikkelse*, over paa de Evangelier, hvis Indhold fandtes meest overensstemmende med *Datidens historiske og dogmatiske Traditioner*. Muligheden af en saadan Forvexling kan ikke nægtes, naar man tager Hensyn til, hvor almindeligt det var i Christenhedens ældste Tider at foretage Bearbejdelser af ældre Evangelieskrifter, hvor sorgløs man endnu langt ned i Tiden betragtede saadanne Skrifteres Udbredelse, saasart de i Hovedsagen stemte med den kirkelige Tradition, hvor tarvelige de Efterretninger vare, som Traditionen i 2det Aarhundrede havde opbevaret om Evangelierne og deres Forfattere, hvorledes disse Efterretninger voxte i Omfang og Bestemthed, altsom Trangen til at forvise sig om de kanoniske Evangeliers apostoliske Opfattelse tiltog, etc*).

Uden at oversee eller nægte Betydningen af, hvad der i modsat Retning er blevet anført til at svække disse Tvivlsgrunde og bestyrke Paalideligheden af de kirkelige Vidnesbyrd om Evangeliernes Authentie, vil dog ved denne Leilighed, hvor Forholdenes Natur i ethvert Tilfælde ikke tilstede at vinde nogen større Sikkerhed, end den, der overhovedet kan have for Authentien af Værker fra Oldtidens Literatur, Tvivlen om eller Tilliden til de udvortes Vidnesbyrd væsenligen afhænge af Dommen over Beskaffenheden af hine Skrifteres eget Indhold.

Saaledes nødes vi da til for det Første *udenfor Evangelierne* at søge Vidnesbyrd for den evangeliske Historie. Paa saadanne mangler det heller ikke. Om Jesu Christi historiske Tilværelse

*) S. min Afhandling: *Heilken Betydning tilkommer den gamle Kirkes Vidnesbyrd om de fire kanoniske Evangeliers Oprindelse?* Theol. Tidssk. (1838) 2det B. S. 64—173.

og Virksomhed besidde vi Efterretninger ikke blot hos christelige, men hos jødiske og hedenske Skribenter, hvis Vidnesbyrd eenstemmigt gaaer ud paa, at det christelige Religionssamfunds Stifter har levet under Keiser Tiberius og er af den romerske Statholder i Jødeland, Pontius Pilatus, bleven dømt til Døden og korsfæstet*). Allerede fra Midten af det første Aarhundrede af, nogle og tyve Aar efter Christi Borttagelse fra Jorden, have vi i de paulinske Breve sikkre historiske Vidnesbyrd om, at der rundt omkring i Palæstina, Syrien, Lilleasien, Grækenland, Italien var udbredt talrige Samfund, der bekendte sig til Troen paa Jesus Christus som Guds Søn og Menneskenes Frelser d. e. bekendte sig til Overbeviisningen om, at i Jesus Christus havde Gud aabenbaret sig som i intet andet Menneske og forskaffet Menneskene Adgang til de høieste Goder, hvori de ikke ved nogen Anden kunne blive deelagtige.***) Om de overordentlige, og mangfoldige Virkninger af denne Troes Udbredelse i Verden indeholder Menneskeslægtens almindelige Historie uforkastelige Vidnesbyrd. Hvorledes en saadan Tro med saadanne Virkninger kunde være opstaaet, er uforklarligt, dersom ikke Jesu Christi Person og Historie har været af overordentlig Betydning. Dersom man for et Øieblik vilde antage, at Alt, hvad den ældste Christenhed har meddeelt om Jesu Liv, Lære og Skjæbne, ikke havde noget historisk, men kun et ideelt Indhold — hvilke Kjendsgjæringer maatte da være gaaede iforveien, for at vække og fremkalde en saa ideal Stemning, et saadant Aandens Opsving som kunde muliggjøre Digtninge (Myther) af et saadant Indhold?***)

*) Autor nominis (Christianorum) Christus Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat.

Tacit. Annal. XV, 44.

**) Οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία οὔτε γὰρ ὄνομα ἔστιν ἕτερον ἐπὶ τὸν οὐρανὸν, τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Act. App. IV. 12.

***) En sindrig Udførelse af, »*hvad den christelige Kirkes Stiftelse ved en korsfæstet Jøde forudsætter*«, har Ullmann leveret i sin bekendte Afhand-

Men den Tro, der til enhver Tid har været Christenhedens Særkjende, tillægger den christelige Religionsstifter en saa *eie-dommelig* Høihed og Værdighed, at det bliver en Nødvendighed, derfra at tage Udgangspunktet for en rigtig Opfattelse af hans Historie. Thi *dersom Jesus Christus virkelig har været det, for hvilket hans Tilhængere have antaget ham*, vil enhver anden Forudsætning forvirre og forstyrre Betragtningen. Dersom Jesus Christus virkelig har staaet det i Forhold til Gud og Menneskeslægten, som den christne Menighed antager, vilde man ved at betragte ham aldeles under samme Synspunkt som andre store og udmærkede Personligheder, hvilke Historien kan synes at frembyde til Sammenligning med ham, kunne foranlediges til enten urigtigen at vurdere eller til med Urette at benægte mange af de Ord og Gjerninger som ere overleverede om ham, og som under den givne Forudsætning ville findes ligesaa fuldkommen berettigede og troværdige, som de uden den maatte kunne vække Forargelse eller Tvivl. Det relativt Fuldkomne kan sammenlignes og bedømmes indbyrdes; men hvor Talen er om det Høieste, det Eneste i sin Art, der ligger Maalestokken for Bedømmelsen i dets eget Idee, der kan Dommen over Sandheden af Ideens Fremstilling alene berøe paa, hvorvidt dennes enkelte Momenter staae i fuldkommen indre Overeensstemmelse, danne et sammenhængende Totalbillede. Vistnok indeholder denne Fremstillingens indre Overeensstemmelse endnu ingen Sikkerhed for Objektets reale Virkelighed; men ligesaa vist er det, at Idealets historiske Aabenbarelse ikke tør bestrides paa Grund af Ulighed og Uovereensstemmelse med de ufuldkomne Fremstillinger deraf, som Virkeligheden frembyder til Sammenligning.

Ligesaa væsenlig imidlertid som Forestillingen om *Jesus Christus* som *Guds Søn* (i en højere Forstand end den, hvori

ling under denne Titel (i Theol. Stud. u. Kr. 1832, 2tes H., senere optaget i Forfatterens Skrift: *Historisch oder Mythisch?* Beiträge zur Beantwortung der gegenwärtigen Lebensfrage der Theologie 1838.)

dette Udtryk kan bruges om noget andet Subjekt) er for de Christnes Tro, ligesaa væsenlig er den Forestilling, der er ikke mindre klart udtalt i det nye Testamentes Skrifter end med Bestemthed fastholdt i Kirken: at *Jesus Christus* var *et virkeligt Menneske*. Som saadan maa han i Lighed med ethvert menneskeligt Individ have været Endelighedens Skranker underkastet. Derved maae da udelukkes hine phantastiske og monstrøse Forestillinger om en Alvidenhed og Almagt hos den historiske Kristus, som vilde ophæve hans sande Menneskelighed, og for hvilke den kirkelige og formeenlige orthodoxe Christologie ikke altid har holdt sig fri. Dog maae vi agte paa, at det først er ved Erfaring, at vi lære de Kræfter at kjende, som ere nedlagte i Menneskenaturen. Følgelig kunne vi ikke forud vide, hvorvidt Grændserne for menneskelig Viden og Kunnen vare udstrakte videre for Jesus end for noget andet Individ. Efter den Virkning, som Jesus har udøvet paa Menneskeslægten's Historie, maae vi vente, at dette har været Tilfældet. Bekræftelse derpaa finde vi ogsaa i det Nye Testamentes, navnlig Evangeliernes, og den christelige Traditions Beretninger om Jesus Gjerninger. At vi ikke saaledes maae indskrænke Forestillingen om Naturens og Menneskenes Kræfter til den sædvanlige og hverdagslige Erfaring, at vi derved tillukke os for Anerkjendelse af det Nye og Overordentlige, som Historie og Erfaring frembyder til Udvidelse af vor Kundskab og Synskreds, er en Fordring, som har forøget Betydning, hvor der handles om en guddommelig Aabenbaring og om en Person, som er Organ for samme. Hvorvidt en Aabenbaring er *mulig* og *nødvendig*, det har Philosophien endnu ikke formaaet at bringe til nogen almeengyldig Afgjørelse; det historiske Beviis for dens *Virkelighed* vil man afskjære sig selv, hvis man forud afviser det Uforklarlige som Uskeet. Deraf, at Noget er underfuldt kan man ikke slutte, at det ikke er skeet; Alt kommer her an paa *Vidnesbyrdets Troværdighed*. Hvor denne mangler enten i Almindelighed eller i enkelte Dele, viser der sig Formodning om det Underfuldes totale eller partielle Uvirke-

lighed — ikke fordi det er underfuldt, men fordi Fiction af det Underfulde af forskellige Aarsager og paa forskellige Maader er noget almindeligt Menneskeligt, Noget, som overalt forekommer i Beretninger af historisk Form fra ældre Tider, men især i Beretninger om Personer, fra hvilket store religiøse Bevægelser ere udgaaede.

Men en væsenlig Betingelse for Anerkjendelse af Vidnesbyrdets Troværdighed bliver altid den *Sammenhæng* og *Overeensstemmelse*, hvori dets Indhold viser sig med *den Persons Hensigt* og *Betydning*, om hvem Vidnesbyrdet aflægges.*) Saaledes

*) »Christi Høihed er uafhængig af de mange enkelte miraculøse Fortællinger i den evangeliske Tradition: den bliver ikke først begrundet ved dem, men gaaer forud for dem; ikke de ere nødvendige for at erkjende Christi Høihed, men omvendt, Christi Høihed er nødvendig for at begribe disse Fortællinger og Evangelierne«. *Schelling*, Aabenb. Philos. — Af de underfulde Begivenheder, hvorom Evangelierne indeholde Beretninger, fremhæves i de apostoliske Breve nærmest kun Jesu Opstandelse. Selv de, der ikke kunne overbevise sig om denne Begivenheds Facticitet, indrømme dog, at, »dersom den ikke for Jesu Disciples Bevidsthed havde havt en Kjendsgjernings Realitet, vilde den christelige Kirkes Stiftelse være uforklarlig« (Röhr, Baur, Rückert, Volkmar, etc.) Vi agte ikke her i apologetisk Retning at forfølge Conseqvensen af denne Indrømmelse, men ville kun opkaste den Bemærkning, hvortil en nylig fremsat meget uheldig Parallel giver Anledning. Man har nemlig som Parallel med de evangeliske Beretninger om Jesu Opstandelse henviist til Fortællingen hos Plutarch om, hvorledes Socrates efter sin Død skal have viist sig for een af sine Disciple. Dersom denne Fortælling endog havde en langt stærkere Bevidnelse, hvor ringe Værd vilde den dog have for den græske *Philosophs* Betydning! — Paa den anden Side betænke man, at, dersom Jesus har været den, for hvilken den christelige Menighed antager ham, hvorledes kunde det da være anderledes, end at der, i Lighed med hvad Historien lærer om alle Personer af verdenshistorisk Betydning maatte til de sande Beretninger om hans Liv og Virksomhed, knytte sig en Mængde andre, hvis historiske Værd kun bestaaer i at kjende en vis Tids, visse Personers Foressillinger om hans Person og Liv, medens de ere uforenelige med det, han *var* og *vilde*. Tilværelsen af slige apocryphiske (mythiske) Beretninger om Jesus Christus nægter Ingen. Spørgsmaalet bliver kun, om der i de ellers som autentiske ansete Kilder for hans Historie findes optagne saadanne, og om dette lader sig forene med hine Kilders Anseelse.

komme vi ved Dommen om de evangeliske Beretningers Troværdighed atter tilbage til Nødvendigheden af at gjøre den christelige Menigheds Tro paa Jesus som Guds Søn og Verdens Frelser til Udgangspunktet for Betragtningen. Vistnok er denne Tro kun en Forudsætning, der først ved nøiere Undersøgelse og Prøvelse kan hæves til en klar begrundet Erkjendelse, men en Forudsætning, der ikke kan undværes.

Om nu endogsaa denne Tro lader sig retfærdiggjøre ved de Vidnesbyrd, som kunne vindes fra andre Kilder end fra vore kanoniske Evangelier, indeholder dog *disse Skrifter* saadanne Oplysninger om Jesu Christi Virksomhed og Skjæbne, at vore Forestillinger om samme ville væsentligen modificeres efter Dommen over Beskaffenheden af Evangeliernes Oprindelse og Indhold. Ikke blot ere de kanoniske Evangelier de ældste sammenhængende og udførligere Fremstillinger af den evangeliske Historie, hvilke ere os opbevarede, men de indeholde foruden Beretninger om Jesu Liv og Gjerninger ogsaa umiddelbare Meddelelser af hans Udsagn, med hvilken ingen andre kunne sammenlignes i Henseende til Betydning af deres ideelle Indhold. Med Anerkjendelsen heraf er imidlertid ikke vunden nogen positiv Kundskab om, *i hvilken Grad og i hvilket Omfang* Evangelierne fortjene Tiltro som *historiske* Vidnesbyrd om *det, der ligger udenfor Kredsen af*, hvad vi ogsaa fra andre Kilder, omendskjøndt mere middelbart, kunne vide om Jesu Person, Liv og Virksomhed. *Men netop for at erholde Vished derom*, have de Undersøgelser været anstillede, af hvilke der i det Følgende skal meddeles en Oversigt.

Der handles saaledes her om et Problem, hvis Betydning man vilde *overvurdere*, dersom man ansaae *dets tilfredsstillende Løsning* for *nødvendig* til *Troen paa Christendommens Sandhed og Gudommelighed*, men som man vilde *miskjende og undervurdere*, dersom man vilde betragte Bestræbelserne til dets Løsning som *ligegyldige og unyttige*. Unægteligen indeholder Troen paa, at Christus er Organet for Guds fuldkomneste Aabenbaring til

Menneskene, Forvisningen om, at der er givet disse Mulighed til at erhverve den Kundskab om Jesus Christus, uden hvilken Guds Hensigt med hans Sendelse ikke kunde opfyldes. Men paa hvilken Maade og ved hvilke Foranstaltninger dette er skeet, kunne vi ikke forud bestemme, men vi maae lære det efter den Anviisning, Gud har givet i Historien. Efter dennes Veiledning have vi *Protestanter* erkjendt det Nye Testaments kanoniske Skrifter for den sikreste og paalideligste Kilde til Kundskab om den christelige Aabenbaring, og vi antage derfor, at den Kundskab om Jesu Christi eiendommelige Væsen og Virksomhed, hvorfra Deelagtigheden i det religiøse Liv, hvortil Kristus er Ophav, var betinget for dem, hvilke det forundtes at være umiddelbare Vidner til hans Ord, Gjerninger og Skjæbne, maa ved hine Skrifter kunne blive ogsaa os til Deel. Ligesaa lidt som deraf imidlertid følger, at der skulde tilkomme ethvert af det Nye Testaments Skrifter den samme Betydning i ovennævnte Henseende, ligesaa lidt vil det være en Hindring for Opfyldelsen af deres eiendommelige Bestemmelse, om de endogsaa alle tilsammen kun give en ufuldstændig, ja endog i flere Henseender usikker og utydelig Fremstilling af den evangeliske Historie, naar vi dog ved dem ere istand til at kjende det, der er *nødvendigt* at vide om Jesu Christi Ord, Gjerninger og Skjæbne, for at blive *deelagtige i den deraf betingede Frelse og Velsigelse*. Sikkerheden derom kan forsaavidt hverken erhverves eller kuldkastreres ved historiske eller overhovedet ved videnskabelige Grunde og Beviser, som den dog tilsidst beroer paa, om vi ved at optage Evangeliet i vort Hjerte og Villie selv erfare dets Kraft til at udbrede et Lys over Verdens Tilværelse og Menneskets Bestemmelse, som ikke udgaaer fra selv den høieste Dannelses udenfor Christenkommen, til at vække en Begeistring og Kjærlighed, en Fred og Salighed, »som overgaaer al Forstand«, og uden hvilken ingen Tilfredsstillelse er at finde for Menneskeheds høieste aandelige Trang. Men den Oplysning, som Videnskabene kan give om det Nye Testaments Skrifter, deres Oprindelse,

Hensigt, Anledning, Beskaffenhed, er derfor dog ikke uden Betydning. Det er ikke ganske rigtigt at sige (som f. Ex. *Ebrard*, Herzogs Realencyclopädie B. VIII S. 91, Art. Biblische Kritik) at, »hvo der ad den indre Erfaringsvei har grebet Christus i Troen, ham kan den historisk-kritiske Prøvelse ikke give Noget, som han ikke allerede havde«. Thi om end ikke større Troesikkerhed, kan Videnskaben dog skjænke ham større Indsigt i Sammenhængen og Omfanget af den guddommelige Naades Aabenbarelse i Christus, hvorved han vil føle en stedse ny og forøget Tilfredsstillelse. Videnskabens Oplysninger kunne bidrage til at fjerne de Tvivl og Indvendinger mod Christendommen, hvilke hidrøre fra den christelige Menigheds altid meer eller mindre ufuldkomne Opfattelse, Fremstilling og Tilegnelse af den christelige Sandhed, og derved hos de mindre Befæstede i Troen vække Opmærksomhed for Evangeliet i dets renere og fuldkomnere Form, hos de Vantro Lysten og Beslutningen til at troe. Idet vi i denne Henseende henvise til de allerede tidligere i disse Foredrag fremsatte Bemærkninger, ville vi med Hensyn til den nærmest foreliggende Gjenstand tilføie Følgende:

Nærmest ere det Nye Testamentes Skrifter *umiddelbare Kilder* til Kundskab om den *apostoliske* Christendom, men, medens de saaledes alle tillige ere *middelbare Kilder* til Kundskab om *selve Aabenbaringen i Christus*, af hvilken de ere en Tilegnelse og Gjenfrembringelse, udmærke *Evangelierne* sig, som ovenfor blev bemærket, derved fremfor de andre, at deres Indhold er et saadant, hvorved de antyde sig tillige at give en *mere umiddelbar Fremstilling* af hiin. Undersøgelserne derom have bevæget sig mellem de yderste Modsætninger: paa den ene Side Bestræbelsen for at eftervise hvorledes Evangelierne indeholde et i alle Henseender daguerreotypisk Billede af Jesu Liv og Lære; paa den anden Side Bestræbelsen for at frakjende Evangelierne al anden historisk Betydning end som Vidnesbyrd om de dogmatiske Forestillinger, hvilkke deres Forfattere have vilkaarligen søgt at gjøre gjældende om Jesu Person, Virksomhed og Skjæbne.

Resultatet af Kampen mellem disse to Retninger har været en *Bekræftelse af det Fortrin, hvilket Kirken altid har tillagt Evangelierne i ovennævnte Henseende*. Men man danne sig ikke Forestillingen om hiin *Bekræftelse*, som om den skulde være en fuldkommen Stadfæstelse af en allerede tidligere vunden *Anskuelse om disse Skrifternes i det Enkelte bestemte Forhold til den christelige Aabenbaring*, ligesaa lidt som man smigre sig med det Haab, at det allerede nu skulde være lykkedes Videnskaben at kunne give en *tilfredsstillende Løsning* af et Problem, der endnu vil i en ubestemt Fremtid gjøre Fordring paa den fortsatte og uafbrudte Anstrængelse af alle de Kræfter, som Lærdom og Skarpsindighed kan opbyde, for at udbrede Lys over saamange Punkter, der ere indhyllede i Mørke og Dunkelhed for den nærværende Slægt. Det maa erindres, at Kritiken arbejder med et høist ufuldstændigt Materiale, at derfor dens Resultater, ikke blot de positive, men ikke mindre de negative, stedse have Charakter af det Problematiske og Ufuldendte. Men med desto større Ro betragter derfor ogsaa den troende Christen Gangen af hine Undersøgelser. »At de positive Resultater hyppigen vise sig som manglende apodiktisk Vished, foruroliger ham ikke; de negative Resultaters problematiske Natur beroliger ham.»*) Han trøster sig ved nærværende Leilighed med Henblikket paa en anden Række kritiske Undersøgelser, hvori Kritiken over Evangelierne som overhovedet over den hele Samling af det Nye Testaments Skrifter har sit Forbillede, og hvortil vi derfor allerede tidligere have henviist. Den samme Uro, Frygt og Uvillie, som Kanonskritiken i nyere Tid vakte, yttrede sig ogsaa, da man begyndte at underkaste det Nye Testaments Textord en nøiere Prøvelse. De tusende og atter tusende Varianter, som droges for Lyset ved Sammenligningen af de kritiske Vidner, som ere opbevarede i gamle Haandskrifter og Oversættelser af det N. T.,

*) *Ebrard*, a. St. S. 93.

Citater af Kirkefædre etc., truede med at omstyrte Tilliden til det hele nye Testaments Integritet. Men jo grundigere og i jo større Omfang disse Vidner bleve prøvede, desto sikkrere Borgen afgave de for, at de Forvanskninger, som det Nye Testaments Text i 16 Aarhundreder have undergaaet, ere saadanne, at de ikke berøre Skrifternes væsenlige Indhold, og som det ved Videnskabens Hjælp stedse heldigere vil lykkes at fjerne. Alligevel ere disse Undersøgelser dog endnu ikke førte til Afslutning. De skarpsindigste og lærdeste Combinationer have ikke kunnet føre til en *fuldstændig* Oplysning om det Nye Testaments Texthistorie; det ene System har afløst det andet for at bringe de mangfoldige her mødende Phænomenener under Oversigt og Eenhed og at angive Reglen for Bestemmelsen af den rigtige Læsemaade paa de omtvistede Steder. Dette Maal er endnu ikke opnaaet. Men hvilken Uvidenhed vilde det røbe, dersom Nogen vilde paastaae, at de didhørende Undersøgelser havde været uden Nytte og Frugt? — Ligesaalidt som den Antagelse stadfæstede sig, hvilken til en Tid var den herskende i Kirken og blandt Theologerne, at Gud nemlig ved en særegen Virksomhed skulde have bevaret det N. Ts. Text fra de Forvanskninger, hvilke andre Oldtidsskrifter i Tidernes Løb have undergaaet, ligesaalidt tør det antaget for *afgjort*, at den kritiske Undersøgelse om Evangelierne vil føre til Stadfæstelse af den Antagelse, at disse Skrifter i den Skikkelse, hvori de foreligge, ere umiddelbare Værker af de Apostle og apostoliske Mænd, der almindeligen nævnes som deres Forfattere.*) Men med samme Vished, som vi nutildags factisk kunne begrunde, at der ad den Vei, hvorved der er blevet sørget for Bevarelsen af det N. Ts. Text, er opnaaet den Sikkerhed, som var nødvendig for et Aa-

*) Vistnok vilde det derimod være uforeneligt med den christelige Aabenbaringstro, at antage Muligheden af, at Kirken i vor Tid ikke skulde have en skriftlig Overlevering, som knyttede den gennem umiddelbare Vidner til Christus. (Clausen, Christelig Troeslære S. 76).

benbaringsdocument, paa en Maade, der fylder den tænkende Aand med Ærefrygt og Tilbedelse af Guds Viisdom og Naade, som langt overgaaer den Forbauselse, hvilken de gamle Theologers Inspirationstheorie var beregnet paa at fremkalde, med den samme Vished venter ogsaa den troende Theolog, at ved den fortsatte Forskning af det Nye Testaments, navnlig Evangeliernes, Oprindelse, Indhold og Beskaffenhed vil det stedse tydeligere erkjendes, hvorledes Guds Viisdom har valgt den Form og de Midler til Bevarelse af den evangeliske Historie, hvorved Aabenbaringen i Christus vil fremtræde i stedse klarere og fuld­stændigere Herlighed, Gud til Ære og Menneskene til Velsignelse.

Ved at fastholde det her angivne Synspunkt vil man befries for den ængstelige Bekymring, som de kritiske Undersøgelser ofte have fremkaldt, naar disses Resultat kom i Strid med de kirkelige Taditioner, og derimod vil man glæde sig over, hvorledes disses sande Indhold befæstes, naar det ved Videnskabens Hjælp lykkes at udløse dem fra den Uklarhed og Modsigelse, som lagde Hindringer i Veien for deres frie Anerkjendelse og inderlige Tilegnelse*). Forsaavidt man derimod vil paastaae, at disse Undersøgelser kun have en videnskabelig, ikke en religiøs Interesse, da have vi ovenfor anført Grunden til at være af en anden Mening, men forresten finde vi dermed Adkomsten indrømmet til Meddelelsen af de følgende Oplysninger paa dette Sted.

For at kunne forstaae og rigtigen vurdere de Forsøg, som i de sidste Decennier ere blevne gjorte til at oplyse de kanoniske

*) »Das Christenthum als Sache des Lebens kann nicht untergehen, die Geschichte und der Lehrbegriff desselben — eine von Gott selbst geschriebene Hieroglyphe — wird immer neue und immer freiere Deutungen erfahren, und zwar hoffentlich nicht bloss vom Verstande, der sie so oft entweiht hat, sondern von einem ahnungsvollen, schöpferisch begeisterten heiligen Sinne«. *De Wette, Kurze Erklärung des Evangel. Matthäi*, Vorwort p. VIII.

Evangeliers Oprindelse, Beskaffenhed og indbyrdes Forhold, maa man tydeliggjøre sig, hvilket Problem det her gjælder om at løse, og hvilket det Standpunkt var, hvorpaa Evangeliekritiken befandt sig dengang, da den Udvikling tog sin Begyndelse, af hvilken der i det Følgende skal gives en sammentrængt Skildring.

Fra det 2det christelige Aarhundredes Slutning bleve fire Skrifter almindeligen erkjendte i Kirken som de autentiske Fremstillinger af Jesu Liv og Lære og antagne for at være forfattede af to Apostle, Johannes og Matthæus, og af to Apostel-disciple, Marcus og Lucas. Mellem de to sidstnævnte Evangelisters Skrifter finder det eiendommelige Forhold Sted, at der ved Siden af en saa stor Lighed i Stof og Ordning af Beretningerne, som tyder paa et indre Slægtskab, atter findes en ligesaa paafaldende Forskjellighed, saa at, naar Ligheden stundom synes at stige til umiddelbar efterskrivende Afhængighed, bliver Forskjelligheden stundom en uforenelig Modsigelse. Endelig kommer foruden disse Skrifters indbyrdes Forhold ogsaa deres Stilling til det fjerde Evangelium, som hvis Forfatter den kirkelige Tradition fra de sidste Decennier af 2det Aarhundrede eenstemmigen har nævnt *Apostlen Johannes*, i Betragtning. De tre første Evangelier have ikke blot det samme historiske Anlæg og for største Delen det samme Udvalg af Begivenheder og Taler tilfældes, men Beretningerne om de samme Begivenheder meddeles ofte med en Overeensstemmelse, der udstrækker sig til ganske underordnede Dele af Fremstillingen, til Overgangene fra den ene Beretning til den anden, Sætningernes Følge og Forbindelse, Ordenes Stilling og Sammensætning etc. Mærkelig er blandt Andet Overeensstemmelsen i de fra Septuag. afvigende Citater af det G. T. Alle tre Evangelier indskrænke Jesu Lærevirksomhed til eet Aar og næsten udelukkende til Galilæa. Ifølge Johannes-Evangeliet har derimod Indholdet af de tre saakaldte synoptiske Evangeliers Fortællinger og Taler kun udgjort en Deel af det, som Jesus har gjort og talt; Jesu Virksomhed har efter Johannes været udstrakt over to eller tre Aar, og Skuepladsen

for samme været, allerede inden hans sidste Ophold i Jerusalem, saavel Galilæa som Judæa. Ved Siden af den ovennævnte Overeensstemmelse mellem Synoptikerne, der tyder paa et indbyrdes Afhængighedsforhold, har dog enhver af de tre Evangelister bevaret sin Uafhængighed og Selvstændighed: enhver af dem har opfattet og fremstillet den evangeliske Historie fra et eiendommeligt Standpunkt; enhver har paatrykt sin Fremstilling det Eiendommelige af sit Sprog og sin Udtryksmaade. Ved Fremstillingen af de samme Begivenheder gaae de ofte vidt fra hinanden i Anordningen af Begivenhedernes Rækkefølge, afvige ikke sjelden fra hinanden ved meer eller mindre væsenlige Træk. I Gjengivelsen af Jesu Ord findes stundom Forskjelligheder, som tyde paa en forskjellig Opfattelse af hines Betydning. Flere Beretninger findes kun hos to af de tre Evangelister, og enhver af disse har nogle eiendommelige Beretninger. Endelig viser sig Differentensen i tilsyneladende ganske uvigtige Ting*).

At forklare disse Phænomener, paa den ene Side de tre synoptiske Evangeliers indbyrdes Overeensstemmelse og Uovereensstemmelse og paa den anden Side deres fælles Overeensstemmelse og Uovereensstemmelse med Johannes-Evangeliet, er den egentlige Opgave for Evangeliekritiken.

Skjøndt det eiendommelige Forhold mellem de tre første Evangelier allerede tidlig maatte tiltrække sig tænkende Læseres Opmærksomhed, var det dog mere Harmonien og Overeensstemmelsen end det Disharmoniske og Afvigende, hvorpaa man fæstede Blikket, og man saae deri en Virkning af den hellige Aands

*) Slg. Matth. XIV, 2: ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν Marc. VI, 14: ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη. Luc. IX, 7: ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν. — Matth. IX, 12, Marc. II, 17: οὐ χρειαν ἔχουσιν οἱ ισχύοντες λατροῦ ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Luc. V, 31: οὐ χρειαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' αἱ. — Matth. IX, 14: Διὰ τί ἡμεῖς [οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου] καὶ οἱ φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλὰ, οἱ δὲ μαθηταὶ σου οὐ νηστεύουσι, Marc. II, 18: Διὰ τί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν φαρισαίων νηστεύουσι, οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύουσι; Luc. V, 33: Διὰ τί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου νηστεύουσι πικρὰ καὶ δεῖσις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν φαρισαίων, οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσι καὶ πόνοσι;

Indflydelse, som havde vidst at fremstille Eet og det Samme paa forskjellig Maade og derved imødekomme en forskjellig Trang. Jo mere den strænge Inspirationstheorie efterhaanden blev gjort gjældende i den protestantiske Kirke, desto besynderligere Kunstgreb forsøgte man for at fremtvinge en Harmonie mellem Evangelierne, der dog kun tjente til at fremkalde nye Vanskeligheder og maatte gjøre sig selv mistænkelig, medens den evangeliske Fremstilling kun viste sig stedse mere unaturlig og uhistorisk. Saaledes troede man f. Ex. at burde henføre Fortællinger, der i Hovedsagen lignede hinanden, men dog i enkelte Træk afvege fra hinanden, til forskjellige Tildragelser. Man lod Petrus fornægte Herren syv Gange, paa Grund af Uoverensstemmelserne i de vedkommende evangeliske Beretninger, (skjøndt dette dog atter stred mod Christi Ord Matth. XXVI, 75. Luc. XXII, 61: »Inden Hanegal skal Du fornægte mig tre Gange«) etc. Først efterat den strænge Inspirationstheorie var bleven mildnet navnlig ved Arminianernes Indflydelse, begyndte man at søge en mere videnskabelig, historisk begrundet Forklaring af de omhandlede Phænomener, og der frembød sig da nærmest tre Muligheder til en Forklaring. Enten kunde 1) den ene Evangelist have benyttet den anden, eller 2) de kunde alle tre have benyttet en fælles skriftlig Kilde, forskjellig fra vore Evangelier, eller 3) Evangelisterne kunde have erholdt deres Efterretninger ad den mundtlige Overleverings Vei.

Ved den førstnævnte Forklaring udledede man de tre Evangeliers Forhold af deres indbyrdes Afhængighed. Enhver mathematisk Combination har i denne Henseende fundet sine Forsvarere: Matthæus skrev først, Marcus efter ham, Lucas tilsidst — eller: først Matthæus, Lucas skrev med Benyttelse af ham, Marcus benyttede dem begge — eller: Marcus er den ældste, Matthæus (den græske) den yngste — eller: Lucas skrev først, saa Matthæus, endelig Marcus. Men foruden den fuldkomne Mangel paa alle historiske Vidnesbyrd og Hypotesens Opførelse udelukkende paa indre Kriterier, er den utilstrækkelig til at forklare,

hvorfra enhver Evangelist har de Efterretninger, som savnes hos de andre, og hvorledes det er skeet — hvad man dog maa indrømme, hvorledes man end ordner Rækken —, at den sildigere Evangelist ofte har forandret sine Forjængeres Beretninger til det mindre Rigtige og Tydelige.

Ved Antagelsen af, at alle tre Evangelister havde benyttet en fælles skriftlig Kilde, som ikke længer var os tilgængelig, kunde man forklare sig den store, stundom ordrette Overeensstemmelse, som findes mellem deres Beretninger. Uoverensstemmelserne skulde derimod hidrøre fra forskellige Bearbejdelser af hiint Urevangelium, hvilket enhver Evangelist havde benyttet, uden at have kjendt eller benyttet de andres Skrifter*). Men den fuldkomne Taushed om et saadant skriftligt Evangelium, der skulde være affattet til at bevare Eensformigheden af den historiske Overlevering, og som dog saa snart havde undergaaet en Mængde Forandringer; dets indskrænkede og tarvelige Indhold — thi ingenlunde de vigtigste Beretninger bleve Udbyttet af at samle de Beretninger, som alle Evangelister have tilfælles —; den mechaniske og aandløse Maade, hvorved Evangelisterne efter denne Hypothese havde sammenskrevet deres Bøger, og Manglen af Besvarelse paa Spørgsmaalet om Oprindelsen til de ved Urevangeliet i dets Bearbejdelser foretagne Forandringer berøvede hiin Hypothese det Bifald, som det eengang vandt, og hvorover man nu kun kan forundre sig.

Endelig troede man at finde en tilstrækkelig Forklaring for det givne Problem i Antagelsen af vore synoptiske Evangeliers Udspring fra den mundtlige Overleverings Magt og Indflydelse. Hvorledes der kunde danne sig en i mange Henseender eensformig Overlevering af den evangeliske Historie ved den hyppige Gjentakelse af de samme Beretninger, oplystes fra flere Sider**).

*) S. *Eichhorn*, Einl. in das N. T. 1804. (2den Udg. 1820).

**) Navnlig i *Gieseler's* Hist.-kritischer Versuch über die Entstehung und die frühesten Schicksale der schriftl. Evangelien 1818.

Endnu lettere og naturligere fandt Afvigelserne og Uoverensstemmelserne i Evangelieskrifternes Beretninger deres Forklaring fra det mundtlige Sagns Indflydelse. En betydelig Støtte fandt denne Hypothese i den Omstændighed, at Overensstemmelsen er langt større i Jesu Ord end i Beretningen om Begivenhederne, og at ogsaa i de sidste Forskjellighederne mere angaae Biomstændighederne end Historiens Kjerne.

Men til at forklare, hvorledes hele Rækker af Fortællinger kunne følge efter hinanden i den samme Orden, uden at nogen indre Sammenhæng danner et naturligt Baand mellem dem, eller hvorledes Eensformigheden og Stereotyperingen i Udtrykket skulde have strakt sig indtil ganske særegne syntaktiske Vendinger (f. Ex. Matth. IX, 6. Marc. II, 10. Luc. V, 24), dertil rækker dog ikke den udelukkende Antagelse af mundtlig Overlevering.

Man kan ikke nægte, at enhver af disse Forklaringer har Støttepunkter og Anbefalinger i Evangelieskrifterne selv og i Analogier, som andre historiske Mindesmærker frembyde. Dog kunde ingen af dem i deres færdige og af deres Opfindere afsluttede Form skaffe nogen fuld Tilfredsstillelse. Deres Mangelfuldhed opfordrede til nye Forsøg og nye Combinationer, som dog ikke førte til nogen meer tilfredsstillende Løsning af det omhandlede Problem og ved deres afvigende og hinanden modsigende Resultater bidroge til at svække Interessen for de videnskabelige Bestræbelser i det angivne Øiemed.

Da var det, at et Skrift tildrog sig den almindelige Opmærksomhed, som syntes bestemt til for Fremtiden at skulle unddrage de kritiske Undersøgelser om Evangeliernes Oprindelse og indbyrdes Forhold al Interesse, men som ikke desto mindre netop blev Anledning til, at disse Undersøgelser bleve optagne med fornyet Iver, og hvis Navn derfor betegner Overgangen til en ny Epoche i Evangeliekritikens Historic. *D. F. Strauss's „Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet“ (Tübingen 1835—36)* var saa langt fra at gaae ind paa en nøiere Undersøgelse om Evangelieskrifterne, at Forfatteren nærmest fra Evangeliernes Indhold

— »Beretninger om Begivenheder, som ikke kunne have til-
 draget sig« — sluttede til, at Evangelierne ikke vare historiske
 Skrifter. Han indskrænker sig i Værkets Indledning til at vise,
 hvorledes de udvortes Vidnesbyrd om deres Oprindelse ikke lægge
 nogen Hindring i Veien for den Betragtning af deres Indhold,
 hvilken han selv søgte at gjøre gjældende.

Som bekjendt benyttede *Strauss* til at vise det Modsigende
 og Uholdbare i den *traditionel-kirkelige, supranaturalistiske* Op-
 fattelse og Udlægning af Evangelierne den Kritik, der allerede
 før ham var øvet af de rationalistiske Theologer, og medens han
 nu paa den anden Side efterviste, hvor vilkaarlig og med Kilde-
 skrifternes Text uforenelig den *rationalistiske* Udlægning var, for-
 saavidt denne gik ud paa at føre Evangeliernes Indhold tilbage
 til en *naturlig* Historie; søgte han saaledes at bane Veien for
 Betragtningen af Evangeliernes Indhold som en Samling af *Myther*
 og *Digtninge*, opstaaede successivt i den christelige Menighed
 ved den Impuls, der var udgaaet fra Troen paa Jesus af Naza-
 reth som Messias. Den mythiske Forklaring var allerede før
 Strauss af Andre bleven anvendt paa enkelte Partier af den
 evangeliske Historie, men eiendommelig for ham var den An-
 vendelse af Kritiken, hvorved han Stykke for Stykke frakjendte
 de evangeliske Beretninger saameget af deres historiske Indhold,
 at dette i sit Totalresultat indskrænkedes til Beretningen om »en
 viis og høitbegavet jødisk Rabbi, Jesus af Nazareth, der, efterat
 han var bleven døbt af Johannes den Døber, havde reist om i
 Palæstina, lært og prædikeret, overalt bekjæmpet Pharisæismen og
 indbudt til Messiasriget, var af sine Tilhængere bleven anset
 for Messias, men tilsidst falden som et Offer for det pharisæiske
 Parties Had og død paa Korset« (s. *Leben Jesu I., Einl. S. 72,*
 1ste Udg.). Dette var det egentlige Indhold af den evangeliske
 Historie, der efterhaanden var blevet indhyllet i en Mangfoldig-
 hed af tildeels sindrige Indklædninger, som i Tidens Løb bleve
 antagne — ogsaa af Evangelisterne — for historiske Kjends-
 gjerninger, medens de i sig selv kun vare fromme Reflectioner

og Phantasier, hvori de ældste Christnes Forestillinger, Ønsker og Forventninger havde fundet deres Udtryk. Ikkun af Jesu Taler lader sig med nogen Sikkerhed en fast Kjerne udsondre. Dertil hører den saakaldte Bjergtale. Oprindelsen til de evangeliske Myther udleder Strauss deels fra Indtrykket af Jesu ophøiede Personlighed, deels fra den jødiske Messiasforestilling. Da Jesus nemlig havde gjort det Indtryk paa sine Tilhængere, at de i ham saae den forventede Messias, havde de overført paa ham alle de enkelte Træk, som indeholdtes i Forestillingen om den forventede Frelser. Muligheden for en saadan Anvendelse af det Mythiske paa den evangeliske Historie fandt Strauss i, at intet af Evangelierne med Sikkerhed kunde godtgjøres at være forfattet af et Øienvidne. »De udvortes Vidnesbyrd for vore Evangeliers Tilværelse hidrøre først fra de sidste Decennier i det andet christelige Aarhundrede. Hiin Mulighed bliver til Sandsynlighed ved de mange Uovereensstemmelser og Modsigelser mellem de enkelte Evangelister, ved de mange Slags chronologiske Vanskeligheder og de historiske Unøiagtigheder, som findes i deres Skrifter og som ikke kunne bringes i Samklang med Angivelsen af Profanskribenter fra hiin Tid. Endelig bliver Sandsynligheden til Vished ved de miraculøse Begivenheder, som udgjøre saa væsentlig en Gjenstand for de evangeliske Beretninger. Hvad der er uforeneligt med de bekjendte, ellers overalt gyldige Love for hvad der skeer, er uhistorisk. Alle Beretninger af denne Art, naar de ikke ere opdigtede i forsætlig be- dragerisk Hensigt, maae hidrøre fra en Tid, der ligger saa langt fra Begivenhederne, at man ikke kunde kjende disse i deres sande Beskaffenhed«.

Strauss's »Leben Jesu« vakte en Opmærksomhed, som neppe noget andet Skrift siden Reformationens Tid*). Ikkedestomindre

*) I Theiles »Zur Biographie Jesu« vil man finde Angivelse og Udtog af henved 40 Skrifter, fremkaldte ved Strauss's Værk, og dog er Theiles Bog udkommen allerede 1837.

tabte denne Interesse sig inden kort Tid, saa at hverken den Frygt eller de Forhaabninger, som knyttedes til den, gik i Opfyldelse. Hvad kunde Grunden være til dette Phænomen?

Det er allerede en oftere fremsat Bemærkning, at Strauss i sit ovenmeldte Værk nærmest kun havde sammenfattet, fuldstændiggjort, tilspidset Resultaterne af de hidtil førte kritiske Undersøgelse om den evangeliske Historie og ført dem tilbage til een Grundtanke. Unægteligen var dette udført med et Mesterskab i Form og Fremstilling, som maatte anerkjendes baade af Venner og Modstandere. Men dette forklarer dog ikke, hvorledes det var muligt, at hiint Værk kunde fremkalde saa store Bevægelser, som derved foranledigedes. Det bedst udførte Parti af Bogen var Efterviisningen af de virkelige eller tilsyneladende Afvigelser og Modsigelser, som de evangeliske Beretninger frembyde. Alligevel erkjendte man almindetigen, at Kritikerens Skarpsindighed var i mange Tilfælde her udartet til en Spidsfindighed, som, anvendt paa andre historiske Mindesmærker, vilde have aldeles forfeilet sin Hensigt. Ogsaa tidligere vare de vigtigste af disse Differentser blevne paapegede, men havde ikke ført videre end til Indrømmelsen af, at de evangeliske Referenter ikke havde alle staaet i samme Forhold til de Begivenheder, hvorom de meddeelte Beretning, eller ikke alle været lige godt underrettede, ja, at muligen *enkelte* Dele af det evangeliske Stof virkelig fandt sin naturligste Forklaring under Synspunktet af det *Mythiske*. Hvorledes kunde da den dristige Anvendelse, som Strauss gjorde af disse Phænomener, finde saa stort Bifald hos mange af hans Samtidige? I hans Skrift lod der sig paavise mange Ufuldkommenheder, Overdrivelser, Feilslutninger, urigtig Exegese, tynde Argumenter etc. Uagtet Forfatteren afholder sig fra frivol Spot, føler man sig dog frastødt ved den Lyst, der forraader sig i hele Værket, til at aflæde Christendommen al dens Idealitet. Hvori kunde da den Tilfredsstillelse søges, som saa Mange fandt i dette Værk? Vi feile neppe ved at henpege til den Stadfæstelse, hvilken Alle, som delte de Straussiske Forudsætninger,

deri fandt for Rigtigheden af disse. Endskjøndt Forfatteren netop angav sin Forudsætningsløshed som Grund, hvorfra han bedre end mange Andre, der overgik ham i Lærdom og Skarpsindighed, troede sig kaldet til at løse den Opgave, som her forelaa, var det dog aabenbart, at istedetfor den christelige Forudsætning var hos ham traadt en anden, der nødvendigen maatte udøve en afgjørende Indflydelse paa Retningen af hans Kritik. Strauss's speculative Udgangspunkt var Guds og Verdens Immanents. Men hvor man istedetfor Troen paa en personlig selvbevidst Gud, der har skabt og styrer Verden, antager en Gud, der vel er alvirkende, men ikke almægtig, hvis Kunnen ikke adskiller sig fra hans Virken, hvis Væsensindhold falder sammen og gaaer op i Verden, hvor Alt antages at udvikle sig efter en uforanderlig Naturs Lov — hvor det Onde kun betragtes som nødvendig Factor til det vordende Gode — hvor Forløsningen bestaaer i Meddelelsen af den Erkjendelse, at hiint kun har Betydning af et relativt Gode —: der kan den evangeliske Historie, som indeholder Beretning om Kjendsgjerninger, ved hvilke de aldeles modsatte Ideer finde deres Stadfæstelse, ikke betragtes anderledes end beroende paa forsætlig eller uforsætlig Misforstaaelse. Netop fordi den pantheistiske Verdensanskuelse med alle dens Consequentser og Afskygninger (den vulgaire Rationalisme), havde bemægtiget sig hiin Tids fleste Dannede og om ogsaa med ringere Grad af Bevidsthed var trængt ind hos den store Mængde, som uden at kunne selvstændig danne sin Overbeviisning dog tilegner sig Resultaterne af det philosophiske System, der til en given Tid er det herskende, derfor kunde Strauss's Værk gjøre et Indtryk, hvorover man forundrede sig, da dets mange Ufuldkommenheder saaes under en anden Belysning og under Indflydelsen af andre Stemninger. Naar Strauss fremstillede Evangelierne som Skrifter, hvoraf man kun lærte at kjende en Mængde forskellige og hinanden modsigende Forestillinger, som vare udbredte iblandt de Christne om deres Religions Udspring og Stiftelse maaskee et Aarhundrede efter Jesu

historiske Optræden i Verden, men hvorved det maatte lades ubestemt, hvad der virkelig havde tildraget sig og hvad der var legendeagtig Udsmykkelse, og om ikke Christendommen snarere havde været et Værk af en heel Tidsalder eller af en Sect end af en enkelt Mand; naar Christi Undere, hans Opstandelse og Himmelfart blev frakjendt historisk Virkelighed, men anerkjendtes som ideale Sandheder, forsaavidt derved anskueliggjortes Menneskehedens fortsatte Seir over Naturen, dens Udvikling fra Naturlighedens Negation til et stedse høiere aandeligt Liv, — da var dette som skrevet ud af en Tidsalders Bevidsthed, for hvilken Christendommens historiske Side efterhaanden var bleven ligegyldig, og for hvilken dens ideale Betydning indskrænkede sig til den almindelige Religionslære og de sædelige Forskrifter, som Evangelierne indeholdt.

Dog, da nu *den mythiske Anskuelse* af den evangeliske Historie var gennemført i hidtil ukjendt Fuldstændighed, da blev ogsaa dens Betydning seet i en Klarhed, som forhen havde undraget sig de Flestes Blik. Var den evangeliske Historie opløst i Myther, Christus reduceret til en Personlighed, der kun havde givet Stødet til en verdenshistorisk Revolution — da kunde man, for at bruge Strauss's eget Ord, maaskee endnu have Grunde til at kalde sig en Christen, men Grund dertil havde man ikke. Thi hvad Eiendommeligt blev der tilbage for Christendommen? Naar man seer bort fra Alt, hvad der angaaer og beroer paa Jesu Person, hvad findes der da i Christendommen, »som ikke enten før eller udenfor den har gjort sig gjældende enten som Resultat af den fornuftige Tænkning eller som det menneskelige Hjertes Trang eller som Fordring af den sædelige Bevidsthed?»*) Derimod har Religion i sin *eiendommelige christelige* Skikkelse altid været knyttet til Erkjendelsen af *Jesu Christi* historiske Existens og aandelige Betydning som Guds Søn og Menneskenes

*) Om »det Christelige« hos Plato, Socrates, Seneca talte allerede Kirkefædrene.

Frelser. Ligesaa lidt som en christelig Kirke nogensinde vilde være opstaaet uden denne Erkjendelse, saaledes har den været og vil være nødvendig til dens fortsatte Bestaaen. Hvorsomhelst det christelige Princip udførte sine største Gjæringer i Folkenes eller Individuernes Historie — Omstyrtelse af Hedenskab og Jødedom, de meest heroiske Dyder, de beundringsværdigste Opofferelser — altid var det i Troen paa *Christus*, i Høiagtelsen, Hengivenheden, Begeistringen, Tilbedelsen af ham som *Guds Eenbaarne*, som *Sandhedens og Fromhedens Ideal*, at de udførtes. Og nu skulde denne Tro omskiftes med Erkjendelsen af, at hvad der var blevet antaget om Jesus som den Enkelte, skulde gjælde om Menneskeheden som Slægtsbegreb! Ingen sinde havde dette været udtalt skarpere og tydeligere*).

Men naar saaledes den christelige Menigheds Tro ved den Straussiske Kritik af den evangeliske Historie blev tilintetgjort, hvilket var da det Udbytte, som Videnskaben vandt? Nærmest ligeledes et negativt.

Dersom den evangeliske Historie ingen Troværdighed har, fordi den indeholder Beretninger om Under, og disse ere utænke-

*) »Das ist der Schlüssel der ganzen Christologie, dass als Subjekt der Prädicate, welche die Kirche Christo beilegt, statt eines Individuums eine Idee, aber eine reale, nicht *Kantisch* unwirkliche, gesetzt wird . . . Die Menschheit ist die Vereinigung der beiden Naturen, der menschgewordene Gott, der zur Endlichkeit entäusserte unendliche, und der seiner Unendlichkeit sich erinnernde endliche Geist; sie ist das Kind der sichtbaren Mutter und des unsichtbaren Vaters; des Geistes und der Natur; sie ist der Wunderthäter: sofern im Verlauf der Menschengeschichte der Geist sich immer vollständiger der Natur bemächtigt, diese ihm gegenüber zum machtlosen Material seiner Thätigkeit herungesetzt wird; sie ist der Unsündliche: sofern der Gang ihrer Entwicklung ein tadelloser ist, die Verunreinigung immer nur am Individuum klebt, in der Gattung aber und ihre Geschichte aufgehoben ist; sie ist der Sterbende, Auferstehende und gen Himmel Fahrende: sofern ihr aus der Negation ihrer Natürlichkeit immer höheres geistiges Leben — — hervorgeht. Durch den Glauben an diesen Christus, namentlich an seinen Tod und Auferstehung, wird der Mensch gerecht vor Gott, d. h. wird auch der Einzelne des gottmenschlichen Lebens der Gattung theilhaftig.«

lige, er det da mindre underfuldt og mere tænkeligt, at de Virkninger, hvorom Verdenshistorien afgiver uafviselige Vidnesbyrd, Menneskehedens Gjenfødelse til en ny religiøs-sædelig Tilværelse med den deri begrundede Omdannelse af Videnskab, Kunst, de sociale og politiske Forhold, skulde være udgaaede fra Jesus, naar denne ikke havde været og virket anderledes, end hvad den Straussiske Kritik lod tilbage? Hvorledes forene de Vidnesbyrd om Jesu Persons eiendommelige Høihed og Betydningen af hans Sendelse, som indeholdes i de selv af Strauss for utvivlsomt ægte ansete paulinske Breve, med en Kritik, hvorved ikke blot det Miraculøse, men selv det menneskeligt Store og Op-høiede, som Evangelierne fortælle om Jesus Christus, betvivles og benægtes? Hvad kunde bevæge Jesu Omgivelser til at antage en Mand for Messias, der ikke gjorde noget Overordentligt, ikke var noget Overordentligt, en viis Mand, der dog deelte mange af sin Tids Fordomme, en ædel Mand, der dog ingenlunde var undtagen fra den almindelige Syndigheds Lov, en Mand, hvis Skjæbne og Virksomhed stod i den meest paafaldende Mod-sætning til de herskende Forestillinger om en politisk Konge og Befrier, for ikke at tale om den Besynderlighed, at den almindelige Tradition i den christelige Kirke kunde med Eenstemmighed berette saamange enkelte Træk, om hvis Opfyldelse ved Messias der ingen Eenstemmighed herskede hos Jøderne —? Man betænke den Modsigelse, hvori Strauss's mythiske Anskuelse udvikler sig f. Ex. ved Forklaringen af Jesu Opstandelse. Paa den ene Side blev Christi Personlighed efter den Straussiske Kritik reduceret til et Maal, »som den meest corrosive Skepsis altid maa lade staa«, paa den anden Side blev Jesu Opstandelse forklaret ved en Hypothese, der forudsætter en uhyre, overmægtig Indflydelse af hiin Personlighed. Opstandelsen skal nemlig være det ideale Product af den første Menigheds mythedannende Phantasie!*)

*) Hvilket Kogepunkt af fromtdigtende Phantasie maatte dog udfordres hos de første Christne, til at antage en Mand, om hvem de vidste, at han var

Vægten af denne Modsigelse mellem de historiske Kjendsgjerninger, som skulle forklares, og deres angivne uforholdsmæssige Causalitet paatrængte sig ogsaa selve Ophavsmanden til Forsøget af at gennemføre den mythiske Forklaring af den evangeliske Historie. »Har *Christus stiftet Kirken*, eller har *Kirken digtet Christus*?« Paa dette Dilemma, erklærede een af Strauss's vigtigste Modstandere (Ullmann), kommer Alt an: »for den første Antagelse taler al Historiens Analogie; den sidste er abnorm og ubegribelig.« Strauss svarede, at begge Dele havde fundet Sted, det Ene udelukkede ikke det Andet: heller ikke han bestred Kirkens Stiftelse ved Christus, men tillige havde den christelige Menighed af sine Messiasforestillinger og Forhaabninger udmykket Christusbilledet. I nogle senere Skrifter bestræbte Strauss sig ogsaa for at fremhæve Jesu aandelige Betydning og skaberiske Kraft med en større Energie end i sit Hovedværk: Christus erkjendes for en *religiøs Genius*, men vistnok kun en saadan, der er omgivet af en Krands af Helgene i moderne Forstand. Dog indrømmer han, at i de forskjellige Sphærer, hvori Genuskraften aabenbarer sig, staaer Religionens øverst, ja forholder sig til de øvrige som Middelpunktet til Peripherien; at fremdeles Christus som Stifter af den absolute Religion staaer saa høit over alle Religionsstiftere, at det vil for al Fremtid være umuligt at gaae ud over ham. Thi i ham er Eenheden af det Guddommelige og Menneskelige først traadt ind i Selvbevidstheden, og det med en saadan skaberisk Urkraft, at enhver Efterfølgende kun kan øse af denne Livskilde. Disse Tilstaaelser ere af Vigtighed: de gik endog videre, end Strauss's Aandsfrænder troede, at han kunde forsvare for sin videnskabelige

død og begravet, for gjenopstanden fra de Døde, alene efter det Indtryk, han havde bevirket ved en Folkelærers indholdsrige Læresætninger og nogle paafaldende Sygehelbredelser, med Efterhjælp af nogle gammeltestamentlige Steder, hvilke uden Anledning af Jesu Christi Historie neppe vilde nogensinde være blevene henførte til *Messias' Død og Opstandelse*. Ullmann, *Historisch oder Mythisch?* S. 161.

Samvittighed, — med Rette, dersom hans Kritik af den evangeliske Historie iøvrigt skulde beholde sin Gyldighed.

Men denne Kritik — i dette Punkt var Strauss's videnskabelige Venner og Modstandere enige — var fuldført uden grundigere Undersøgelser af de *Skrifter*, der ere de egenlige Kilder for den evangeliske Historie. Unægteligen har man stundom tillagt den fuldstændige og tilfredsstillende Besvarelse af Spørgsmaalet om Evangelieskrifternes Oprindelse og indbyrdes Forhold en Vigtighed for Troværdigheden af den evangeliske Historie og for hele Christendommens Sandhed og Guddommelighed, som overskrider den rette Grændse; men det er dog vist, at ligesom den historiske Videnskab ikke kan opgive Forsøgene paa at finde en tilfredsstillende Løsning af hiint Problem, saaledes kan den religiøse Tro ikke berolige sig ved et saa negativt og svævende Resultat som det, hvortil den Straussiske Kritik og de kritiske Undersøgelser, der vare gaaede forud for samme, havde ført. Alligevel varede det endnu en Stund, inden man tydeligen kunde klare sig, hvad det var, man søgte, og hvorvidt man kunde trænge frem til at vinde det Lys og den Sikkerhed, som man ønskede, navnlig om alle Evangelierne ganske paa samme Maade vare hinanden gjensidigen udfyldende Kilder for den evangeliske Historie, eller om det ene eller det andet af dem stod samme nærmere end de øvrige, om de alle eller enkelte af dem gave det umiddelbare Udtryk for den ældste Overlevering om Christendommens Stiftelse, eller om der mellem dem og det Historiske, de berette, skal indskydes en Række Mellemlid, fra hvilke først senere de os foreliggende Fremstillinger ere fremgaaede.

Medens Strauss ikke havde gjort noget Skridt til en mere positiv Udførelse af den egentlige Evangeliekritik, var dette ligeledes Tilfældet med et af de betydeligste Værker, som var bestemt til at gjendrive hans Kritik af den evangeliske Historie, og som derfor, uagtet sine mange skarpsindige, fine og for historisk Kritik, Exegese og bibelsk Theologie vigtige Bemærkninger, netop af hiin Grund kun meget ufuldkomment tilfreds-

stillede de Forventninger, som dets Forfatters berømte Navn havde vakt. I den historiske Fremstilling og Udvikling af Jesu Liv, som *Neander* udgav Aaret efterat Strauss's Værk var sluttet*), gav Forfatteren kun leilighedsviis Antydninger om Beskaffenheden af den evangeliske Htstories Kilder. Han antog, at de evangeliske Fortællinger, som først forplantedes mundtlig, dog meget tidlig vare blevne optagne i skriftlige Bearbejdelser. Selv Paulus har uden Tvivl benyttet saadanne. Ved en Sammenstilling af disse enkelte deels mundtlige deels skriftlige Overleveringer vare vore to første Evangelier fremstaaede. Matthæusevangeliet i sin nuværende Form hidrører imidlertid ikke fra Apostlen af dette Navn, men hviler paa et af Matthæus paa Hebraisk affattet Grundskrift. Som den egentlige Klippegrund for den evangeliske Historie staaer, ifølge Neander, Johannesevangeliet. Men denne Evangelists Forhold til Synoptikerne underkastes ikke nogen nøiere Prøvelse. En ubetinget Autoritet, saaledes som de ældre Theologer fordrede paa Grund af Inspirationsbegrebet, tilstaaer Neander ikke Evangelisterne: der indrømmes mulige Vildfarelser, Misforstaaelser, urigtige Anvendelser af det G. T.'s Skriftsteder om ogsaa kun i mindre vigtige Anliggender; Lucas faaer stundom Ret mod Matthæus, stundom Matthæus mod Lucas; selv Neanders Yndlingsevangelist, Johannes, frikjendes ikke for al subjektiv Indvirkning paa det objektivt givne Forhold. Rationaliserende Forklaringer af Mirakler blive stundom, om ogsaa kun med beskednen Tvivl og problematisk, bragte i Forslag. I Fortællingerne om, hvorledes Christus stillede Stormen paa Søen, sættes hans Indvirkning nærmest i Beroligelse af Disciplenes Sind, understøttet af Guds Førelser i Naturens Rige. Forvandlingen af Vand til Viin ved Brylluppet i Kana, var ikke nogen Forvandling i egenlig Forstand, men en Meddelelse af Vinens Kraft til Vandet, i Lighed med visse Mirakelkilders berusende, viinlignende Vand etc.

*) Das Leben Jesu Christi in seinem geschichtlichen Zusammenhange und seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt von *A. Neander*, Hamburg 1837.

Forklarelsen paa Bjerget og den hellige Aands Aabenbaring i en Dues Skikkelse, ligesom Stemmen fra Himlen omdannes i det *Visionære*. Fristelseshistorien indeholder vel en historisk Sandhed, men indklædt i *symbolsk* Form, det er en *sand*, men ikke *virkelig* Historie. Ved det eensidige Fortrin, som Neander skjænker Johannesevangeliet, opstaaer der Mistro mod de synoptiske Evangeliers Troværdighed, som ikke hæves ved Forsikringen om, at deres Forfattere vistnok have været fjerne fra al forsættelig Forfalskning og Opdigtelse. Paa Spørgsmaalet om, hvorledes det, uagtet Synoptikernes ellers saa saameget roste Troskab og indtil Enkeltheder sig strækkende Sagkundskab, dog kunde komme til saa stor Different mellem dem og Johannes, søger man forgjæves hos Neander en Besvarelse. Ikke sjeldent bliver i Evangelieskrifternes Beretninger Omstændelighed, Livlighed, Anskuelighed gjort til Hovedkriterium for disses Rigtighed. Alligevel gjælde hine Egenskaber, hvorved Marcus skal udmærke sig, ikke altid saameget, at jo Neander stundom tilkjender f. Ex. Lucas' Fremstilling Fortrin for Marcus'. Det Vakkende og Usikre i Neanders Anskuelse af den evangeliske Historie er blevet med stræng Dadel draget for Lyset ligesaavel af den traditionelle Orthodoxies som af den negative Kritiks Tilhængere. I Erkjendelsen af, at »der til Fremstillingen af Jesu Liv behøvedes en ny Begyndelse i Forhold til det nuværende Standpunkt af den nytestamentlige Exegese, bibelske Kritik og Undersøgelserne af Kanon«, erklærede den fromme og lærde Mand beskedent, »at hans Værk kun var et ringe Forarbejde for en ny Epoche af denne Deel af Historieskrivning«. — Alligevel var dette Værk ikke af ringe Betydning. Med alle Indrømmelser til en nyere Kritik i Betragtningen af mange Enkeltheder i de evangeliske Beretninger, modtoges dog et Indtryk af Neanders Fremstilling af Jesu Liv, hvorved den Overbeviisning blev styrket og næret, at i Jesus Kristus var i Historien fremtraadt en Personlighed af en ganske eiendommelig Høihed og Værdighed, fra hvem et guddommeligt Livs oplysende, styrkende, helliggjørende Kræfter i den Grad

havde meddeelt sig til Menneskeheden, at ingen anden lod sig sammenligne med ham, og at derfor ogsaa ved Dommen over de underfulde Tildragelser, som ledsagede hans Optræden, kunde den Maalestok ikke altid række til, som pleier at anlægges ved Bedømmelsen af, hvad der fortælles om andre Menneskeheds Heroer. At der kunde ligge en real historisk Grund for Beretninger, hvis Indhold gaaer ud over den Erfaring, hvorved Menneskenes Kundskab til en vis Tid begrændses, at der »kan gives Ting mellem Himmel og Jord, hvorom vor Philosophie ikke drømmer«, denne Erkjendelse, som ved den vulgaire Rationalisme var bleven ganske tilbagetrængt, vaagnede atter op, maaskee netop ved en Fremstilling af den evangeliske Historie, hvis Forfatter ved flere af de evangeliske Beretninger ingenlunde viste sig utilbøielig til at indrømme en naturlig Tingenes Sammenhæng, hvor en saadan ikke kom i Strid med Antagelsen af Evangelisternes Paalidelighed og Troværdighed i det Store og Væsenlige*). Det kunde imidlertid ikke nægtes, at Neanders Udførelse af det Enkelte var i flere Henseender meget ufuldkommen, at mange Vanskeligheder vare kun utilfredsstillende blevne løste, andre forbigaaede med Taushed.

Neander havde ved sin Forbigaaelse af nøiere Oplysning om Evangelieskrifternes Oprindelse og indbyrdes Forhold unægteligen forsømt et meget vigtigt Punkt til at give sin Fremstilling af den evangeliske Historie Holdning og Conseqvents ligeoverfor en Kritik som Strauss's. Denne havde væsenligen støttet sin mythiske Anskuelse til den saakaldte Traditions-hypothese eller til den Theorie — der forresten maa adskilles fra den simple An-

*) Den strænge Dom, at Neander, ved Forklaring af Miraklerne i den evangeliske Historie vakler holdningsløs frem og tilbage mellem den rationalistiske, mythiske og supranaturalistiske Opfattelse (s. *K. Schwarz, Zur Geschichte der neuesten Theologie* S. 136), turde dog lide en Modification ved Betragtningen af, at enhver af hine Opfattelser har sin relative Berettigelse ved Evangeliefortolkningen, forsaavidt de evangeliske Beretninger ikke alle have samme Charakter.

tagelse af eller Forudsætning om, at de evangeliske Fortællinger have, inden de bleve skriftligen optegnede ligesom ogsaa efter deres Optegnelse, i længere Tid været Gjenstand for mundtlig Forkyndelse — ifølge hvilken de synoptiske Evangeliers indbyrdes Slægtskabsforhold udelukkende eller dog fornemmeligen skulde hidrøre fra en efterhaanden til en fast Form stereotyperet mundtlig Overlevering, der forresten havde efter denne Slags Meddelelses Natur tilladt Rum for en Mængde Afvigelser og Uoverensstemmelser i det Enkelte af Beretningerne. Netop denne sidste Side fastholdt Strauss til at bane Veien for sin »mythiske Anskuelse« af den evangeliske Historie. Vel havde endnu Traditionshypotesens Forsvarer, *Gieseler* (*Entstehung und früheste Schicksale der Evangelien*, Lpz. 1818), troet at kunne forene den ovennævnte Anskuelse med den sædvanlige Antagelse af Evangeliernes Affattelse ved Apostlene Matthæus og Johannes og Aposteldisciplene Marcus og Lucas og derved sikkert Evangeliernes historiske Troværdighed, om der endogsaa maatte indrømmes Urigtigheder i Henseende til mindre væsentlige Enkeltheder, som vare berettede med Afvigelser hos de forskjellige Evangelister. Men senere Undersøger havde ført de fleste Theologer (saaledes foruden, som ovenfor er omtalt, *Neander*, desuden *Schulz*, *Sieffert*, *Schneckenburger*, *Schleiermacher*, *de Wette*, *Lücke* etc.) til Antagelsen af, at Matthæus-Evangeliet i sin nuværende Form ikke kunde hidrøre fra Apostlen Matthæus, men derimod maatte betragtes som en Bearbejdelse af dennes Urskrift paa anden eller tredie Haand: ligeledes havde den *Griesbachske* Efterviisning, at Marcusevangeliet var opstaaet ved en Compilation af Matthæus' og Lucas' Evangelier, almindeligen fundet Indgang og Bifald.

Naar da nu desuden Lucas-Evangeliet ifølge sit Prooemium (Luc. 1, 1 ff.) og den nærmere Prøvelse af dets Indhold maatte antages at været opstaaet nærmest som en Sammenstilling af flere mindre skriftlige Optegnelser af Begivenheder, henhørende til Jesu Historie, uden at man videre kjendte disse Optegnelseres Autoritet, da syntes man jo ikke i nogen af de synoptiske Evan-

gelier at have Sikkerhed for, at disse Skrifers Indhold hidrørte fra en saadan Tid og saadanne Personer, hvorved den Mistanke maatte afvises, at sagnmæssige, legendeagtige, mythiske Beretninger kunde have blandet sig med og forstyrret den virkelige og oprindelige Historie om Jesu Liv og Gjerninger.

Ikke ringe Opmærksomhed maatte derfor den nye kritisk-philosophiske Bearbejdelse af den evangeliske Historie hvormed Philosophen *Chr. Weisse**) optraadte, allerede vække ved sin Polemik imod Forklaringen af de kanoniske Evangeliers Oprindelse og indbyrdes Forhold ved Hjælp af Traditions-hypotesen. Dersom det var interessant at høre en Mand udenfor de egentlige Theologers Classe og derfor uafhængig af mange Indflydelser, som sædvanligen gjorde sig gjældende hos disse, udtale sin Anskuelse om den evangeliske Historie og dens Kildekrifter, maatte denne Interesse forøges ved *Weisses* Erklæring, at »saa berettiget og glædeligt Strauss's Værk havde forekommet ham til Bestridelse af den hidtil brugelige Harmonistik, saaliden Tilfredsstillelse havde han fundet i den Straussiske Kritiks udelukkende negative Resultat, og at hans egen Bestræbelse derimod var væsentligen rettet paa at føie til det negative Arbejde et andet af positiv Art, nemlig Efterviisning af, hvorledes der ved den kritiske Prøvelse af de evangeliske Beretninger forblev en fast historisk Kjerne af ganske anden og højere Betydning, end den Straussiske Kritik havde ladet blive tilbage«. En sikker Basis søgte Weisse i denne Henseende at vinde ved Godtgjørelsen af, at i det Mindste eet af Evangelierne havde Fordring paa at gjælde for en autentisk skriftlig Optegnelse af den umiddelbart apostoliske Tradition. Dette Evangelium var *Marcus'*, der havde ledsaget Petrus og efter Vidnesbyrdet af Presbyteren Johannes (Euseb. III, 39) havde forfattet sit Skrift paa Grundvold af Apostlen Peters evangeliske Foredrag. Her var altsaa intet Spillerum for mythisk Omdannelse.

*) Leipzig 1838, II Bdd.

Efter dette Evangelieskrift skulde de andre prøves og berigtiges. Af dette, i Forbindelse med de af Matthæus samlede Udsagn af Jesu Taler (*τὰ λόγια*), skal det første *kanoniske* Evangelium i vor Samling, ved Benyttelsen af disse og af andre Meddelelser, *Lucas'* Evangelium være fremgaaet. *Johannes-Evangeliet* ansaae derimod Weisse for at være opstaaet af enkelte ved Apostlen Johannes til subjektiv dogmatiske Reflectioner («Studier») udarbejdede Jesu Udsagn, hvortil en senere Udgiver for det Meste i fri Digtning eller vilkaarlig Combination havde føiet de fortællende Stykker.

Weisses Polemik mod Traditionshypotesen var træffende, forsaavidt denne tages i den ovenfor (S. 71) angivne Forstand, men gjælder ikke mod dens mindre eensidige Opfattelse, hvorved ogsaa skriftlige Documenter antages som Grundlag for vore Evangelier. Hans egne Anskuelser og Forklaringer af mange enkelte evangeliske Fortællinger kunne alene bestaae under Forudsætning af, at disse Fortællinger have gennemgaaet forskjellige traditionelle Mediationer. Den Garantie, som Marcusevangeliets Authentie og dets Forfatters nøie Forhold til Petrus skulde skjænke den evangeliske Histories Troværdighed, formindskes betydeligen ved de »Misforstaaelser og Omdannelser«, hvilket Petri mundtlige Forkyndelse antages at have undergaaet ved Marcus' skriftlige Bearbejdelse. Weisse bestrider »den mechaniske, udvortes Maade«, hvorpaa Strauss vil forklare de evangeliske Fortællinger som Myther; men, med Undtagelse af de underfulde Helbredelser — hvilke Weisse udleder fra en Jesus eiendommelig skjænket legemlig Begavelse, en magnetisk Kraft, hvorved han kunde virke, endogsaa ufrivillig, ved den blotte Berørelse (Marc. 5, 30) — blive de fleste miraculøse Beretninger i Evangelierne dels forklarede som misforstaaede Jesu Parabler (f. Ex. Figentræets Henviisnen, Vandets Forvandling til Viin, den cananæiske Piges Helbredelse etc.), dels opløste i »positive« Myther d. v. s. i Allegorier, som dog ofte ikke ere andet end reent subjective, moderne Reflectioner, f. Ex. naar Jødedommen sym-

boliseres i Josephs Person, der »gammel og udlevet« alene formaaede at være den guddommelige Søns *Pleiefader*«, (medens de kanoniske Evangelier ikke indeholder den ringeste Antydning af Joseph som *en Olding*) etc. Weisse har, afvigende fra hans nærmeste theologiske Forgjængeres sædvanlige Anskuelse, fremhævet de synoptiske Evangeliers historiske Betydning, men paa Johannes-Evangeliets Bekostning, hvis Forfatter forekastes, »at have mere leveret et Christusbegreb end et Christusbillede«. — Eiendommelig er Weisses Anskuelse af Jesu Opstandelse, hvis Realitet han antager, men ikke saaledes som Evangelisterne skildre den: Jesus har som forklaret Aand fra den usynlige Verden viist sig for sine Disciple i Visioner; de evangeliske Beretninger om at den Opstandne er bleven berørt af sine Disciple, har spiiist med dem, etc. skulle derimod først være senere til-digtede Sagn, efterat den egentlige Kjendsgjærning var fra den reent spirituelle Livssphære bleven neddraget i det Materielle.

Af disse adspredte Træk vil man kunne forstaae, hvorfor Weisses philosophisk-kritiske Fremstilling af den evangeliske Historie ikke var istand til at vinde noget almindeligt Bifald. Alligevel kunde den Aand, der levede og rørte sig i dette høist originale Værk, ikke andet end i flere Henseender gjøre et velgjørende Indtryk. Man sammenligne Weisses Behandling af den evangeliske Historie med Strauss's, og man vil blive den store Forskjel vaer, der ofte er bleven overseet af dem, der kun havde Øie for den Afvigelse, hvori begges Opfattelse stod til den traditionelt kirkelige Anskuelse. For Strauss er Troen paa Christendommen gaaet tabt; hans Interesse er at eftervise, hvorledes denne Tro er en Indbildning, for hvilken en Persons Virksomhed og Skjæbne ligger til Grund, der i sig selv var lig andre Mennesker, som have havt en indgribende Indflydelse paa Menneskehedens religiøse sædelige Udvikling, men hvis Historie er bleven udsmykket indtil Ukjendelighed tildeels ved Anvendelse

og Overførelse af jødiske Messiasforestillinger. For Weisse er Christendommen en virkelig guddommelig Aabenbaring, Christus virkelig Bæreren af et reelt guddommeligt Liv, Guds- og Menneskesønnen, en anden Adam, fra hvem en ny Gjenfødsel af Menneslægten udgik. Weisses Bestræbelse gaaer ud paa at vise, hvorledes i Christus er *realiseret* det høieste Ideal, som den filosofiske Speculation theoretisk kan *udtænke*; han er opfyldt af Ærefrygt og Begeistring for den historiske Christus, og han finder i det Totalbillede, som Evangelierne fremstille af denne, et Beviis for Christi Høihed og deres egen Troværdighed. Naar han alligevel forkaster mange enkelte evangeliske Beretningers historiske Charakter, da er det deels paa Grund af den Uoverensstemmelse, hvori disse efter hans Anskuelse staae med den historiske Christus's virkelige Høihed, deels fordi han deri finder »en Gjennembrydning af Naturlovene, som er uforenelig med Begrebet af en sand Aabenbaring». I første Henseende har han ikke sjelden forfeilet Sandheden, fordi det »Christusideal«, hvormed han ikke kan bringe de evangeliske Beretninger i Overensstemmelse, er dannet efter en filosofisk Speculations »æsthetiske Anskuelse«, uafhængigt af Historien. I sidstnævnte Henseende indvikler Weisse sig i Modsigelse, da han dog selv har bestemt Begrebet af det Mulige som flydende og underkastet Erfaringens Berigtigelser; den »utilladelige« Gjennembrydning af Naturlovene bestemmer han ofte fra et Synspunkt, som ikke har nogen objektiv Gyldighed. Men ikke destomindre har Weisse allerede ved dette ligesom ved senere theologiske Arbejder saavel i filosofisk som i historisk-kritisk Retning*) Fortjeneste af at have forsøgt en Fremstilling, som skulde forene de Sandhedselementer, der ligge uforsonede og uopløste i den sædvanlig rationalistiske og supranaturalistiske Opfattelse af Jesu Historie. En saadan Bestræbelse fortjener altid Anerkjendelse, for-

*) Slg. i sidste Henseende: Die Evangelienfrage in ihrem gegenwärtigen Stadium von Dr. Chr. H. Weisse, Leipzig 1856.

saavidt det overhovedet er den theologiske Videnskabs Opgave »at fremstille det Christelige som fornuftigt og det sande Fornuftige som christeligt« og derved arbeide for en stedse friere og inderligere Tilegnelse af den givne Aabenbaring.

Den Hypothese, at Marcusevangeliet havde været det egentlige Urevangelium, som laa til Grund for de andre synoptiske Evangelier— hvad Weisse nærmest fremstillede efter et »aperçu«— havde næsten samtidig med Udgivelsen af Weisses Skrift *Chr. G. Wilke* med Anvendelsen af utrættelig Flid søgt at gennemføre i sit Værk: »*Der Urevangelist oder exegetisch-kritische Untersuchung über das Verwandtschaftsverhältniss der drei ersten Evangelien* (1838)«. Men at Wilke tillige antog Matthäusevangeliet afhængigt af Lucas, anseer Weisse (*Die Evangelienfrage* S. 83) for »et Misgreb, der ikke lod sig gennemføre uden kritiske Voldsomheder og som derfor kastede et ugunstigt Lys paa Udførelsen ogsaa af Skriftets Hovedthema«. I Begyndelsen stærkt modsagt og temmelig haanligen affærdiget af de fleste Theologer, har Meningen om Marcusevangeliets Prioritet og Oprindelighed dog senere, som i det Følgende vil oplyses, fundet ansete Forsvarere og en stedse almindeligere Indgang.

Det ligger i Sagens Natur, at med Troen paa Christendommens Sandhed og Guddommelighed vil den harmonistiske Interesse, med den modsatte Overbeviisning vil Bestræbelsen for at eftervise Modsigelser og Uoverensstemmelser i de evangeliske Beretninger være det overveiende Synspunkt for Kritikereren.

Men Videnskaben, der som saadan alene søger efter Sandheden og derfor paakaldes fra begge Sider som Voldgiftsmand, kan ligesaa lidt give Apologeten Medhold, hvor denne, med Eenheden og Overensstemmelsen for Øie, lader uopløste Modsigelser henstaae upaaagtede, som den kan erkjende Gyldigheden af de Tvivl og de Indvendinger, hvilke den negative Kritik selv skaber og giver en ufortjent Vigtighed.

Beskyldningen for »uvidenskabelig« Fremstilling af den evangeliske Historie og Behandling af dens Kilder blev saaledes

med stor Lidenskabelighed vexlet mellem *I. H. A. Ebrard*, Forfatteren til et af de betydeligere apologetiske Bidrag, der fremkaldtes ved Strauss's og flere andre Lærdes fra den kirkelige Opfattelse afvigende Anskuelser, og disses Repræsentanter. I sit i Aaret 1842*) udgivne Værk: »*Wissenschaftliche Kritik der evangelischen Geschichte, ein Compendium der gesammten Evangelienkritik mit Berücksichtigung der neuesten Erscheinungen*«, bekvæmte *Ebrard* de forskjellige Hypotheser, som *Strauss*, *Weisse*, *Gfrörer*, *Bruno Bauer* havde villet gjøre gjældende om den evangeliske Historie, — ikke uden Aand og Vid, men ogsaa med en Bitterhed og Ironie, der i en videnskabelig Forhandling saameget mindre kunde billiges, som Satiren ikke altid var træffende i sin Anvendelse. Ikke tilfreds med at forsvare Troværdigheden af den evangeliske Historie som den christelige Troes Grund og med Held at fremhæve og belyse vigtige Data til Stadfæstelse af Evangelisternes Fremstilling, — havde Forfatteren sat sig til Opgave at ville bevise intet Mindre, end at den evangeliske Historie, saaledes som den er fortalt af de fire Evangelister, var for dem, som ikke toge Anstød af dens overnaturlige Charakter, fuld af Eenhed og Harmonie, og at der i vore Evangelieskrifter, forudsat det ene Punkt om det Overnaturliges Mulighed, hverken fandtes Modsigelser eller overhovedet Vanskeligheder. Han bebreidede de ældre Apologeter deres dogmatiske Forudsætninger, hvorved de vare blevne bevægede til at løse forekommende Modsigelser og Vanskeligheder i de evangeliske Beretninger paa en Maade, der maatte bestyrke Meningen om, at de historiske Modsigelser kun vare blevne tilhyllede, medens den negative Kritik syntes at have større Ret i at afsløre disse. *Ebrard* gjorde ikke dogmatiske Grunde gjældende og bekjendte sig ingenlunde til noget strængt kirkeligt Inspirationsbegreb: Evangelisterne have — ifølge ham — ikke været »*Protokollister*»,

*) En nyere Bearbejdelse af dette Værk udkom 1850.

men frie Bearbejdere efter visse ledende Grundsætninger. Man vilde imidlertid feile, dersom man ifølge dette skulde mene, at det vil lade sig forene med Forfatterens Dogmatik at indrømme hos Evangelisterne enkelte Modsigelser og Unøjagtigheder i chronologiske Angivelser, i Ordningen og Forbindelsen af Begivenhederne etc.; han syntes tværtimod ikke at ville indrømme nogen- somhelst af Uvidenhed og Forseelse begaaet historisk Urigtighed eller virkelig Modsigelse. »Men, hvis man seer nøiere til, hvorledes han ofte løser de tilsyneladende Modsigelser og de tilsyneladende Vanskeligheder i Evangelisternes historiske Angivelser, da er det paa en Maade, hvorved den skarpsindige Forfatter selv mindst vilde finde sig tilfredsstillet, dersom der handlede om Skrifter af anden Art end de bibelsk-kanoniske, og dersom han ikke iforveien havde den dogmatiske Forudsætning, at der i de sidstnævnte Skrifter umuligen kunde gives virkelige Modsigelser og uforsætlige historiske Unøjagtigheder». Saaledes dømte den besindige og Ebrards Værk i mange Henseender med Anerkjendelse recenserende *Bleek* (s. *Beiträge zur Evangelien Kritik*, Berlin 1846) medens *K. Schwarz*, gjengjældende Ebrards voldsomme Anklager mod hans Modstander med samme Mønt, bebrejdede ham »eine auf Alles gefasste Verhärtung des wissenschaftlichen Gewissens». (*Zur Geschichte der neuesten Theologie*, Leipzig 1856, S. 162). Ebrard antog, at alle Evangelisterne havde haft en ligesaa fuldkommen som nøjagtig Kundskab om den hele evangeliske Historie og alle dens enkelte Tildragelser, saa at disse kun i særegen Hensigt havde fortalt ufuldstændigt eller unøjagtigt. Saaledes finder han i Matth. XXIII, 37. Luc. XIII, 34. Matth. XXVII, 57. Luc. X, 38. Matth. IV, 25. Marc. III, 7. Beviser for, at ogsaa for Synoptikerne havde Jesu tidligere Festeriser til Jerusalem ikke været ubekjendte (Wissensch. Kr. S. 161 f.). Men naar Indholdet af disse Steder ikke tillader at tvivle om, at Jesus ogsaa før den sidste Paaske oftere er fremtraadt offentlig i Jerusalem, og at de altsaa bekræfte den Johanneiske Fremstilling, da er det dog et ganske andet Spørgsmaal, om de synop-

tiske Evangelister have været sig dette Forhold bevidste, hvad der dog ligesaa lidt lader sig bevise af hine Steder, som der af Veeraabet over Chorazin og Bethsaida, Matth. XI, 21. Luc. X, 13, lader sig godtgjøre, at disse Evangelister have kjendt Mere om Jesu gjentagne underfulde Virksomhed i de nævnte Byer, end hvad de berette. — Ebrard har med Rette lagt Vægt paa, at man bør agte paa de enkelte Evangeliers Eiendommelighed og derved lære at indsee, hvorledes deres Forfattere have havt en forskjellig Plan for deres Fremstilling. Men dette Synspunkt indskrænkes nærmest til Spørgsmaalet, om hvorvidt enhver af dem har ville fortælle Begivenhederne i deres strænge Tidsfølge eller ikke. En stor Deel Vanskeligheder, som den forskjellige Ordning af Begivenhederne i Evangelierne frembyder, fjerner Ebrard ved Paastanden om, at Evangelisterne ingenlunde overalt have villet skrive akoluthistisk; men ikke destomindre skal der dog af Evangelisternes reent uvilkaarlige, adspredte Angivelser lade sig kunne construere en Akoluthie, som netop, jo mindre den er tilsigtet, skal bevise deres Beretningers historiske Paalidelighed. En saadan Akoluthie har nu ogsaa Ebrard bragt istand ved med megen Vilkaarlighed at antage snart umiddelbare, snart middelbare, snart ubestemte og ganske løse Forbindelser. Saaledes betegnes Matth. VIII, 5. 14. 23. 28. IX, 1 blot som middelbare Forbindelser. Med *τὸτε* skal den umiddelbare Forbindelse være tilkjendegivet Matth. XII, 38. XIII, 36; derimod en ubestemt Forbindelse Matth. XIX, 13. XX, 20; en ganske løs Forbindelse IX. 14. etc.*). Med stor Fripostighed udæsker Ebrard de kritiske Tvivlere til at eftervise blot et eneste Punkt, hvor hans Harmonistik ikke skarpt har holdt sig til de i Texten givne Data, — og dog viser allerede den Maade, hvorpaa han vil forene de synoptiske Angivelser om Begyndelsen til Jesu Lærevirksomhed

*) En udførligere Efterviisning og Kritik af Ebrards Akoluthistik vil man finde hos *Hilgenfeld*, Die Evangelien nach ihrer Entstehung und geschichtl. Bedeutung, Leipzig 1854 S. 12—18.

med den johanneiske Beretning, hvor løst og let han rydder Vanskelighederne af Veien. Ifølge Mathæus IV, 12 slg. Marc. 1, 14. har Jesus først begyndt sin offentlige Virksomhed efter Johannes' Fangenskab (*ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρῦσσειν* Matth. IV. 17), ifølge Johannes falde de Begivenheder, der fortælles Joh. II. III. (IV), før Døberens Fangenskab. Men disse Fortællinger reducerer Ebrard »til Beretninger om, hvor Jesus har været, hvorhen han er gaaet, og hvad han har virket i Familie-kredsen; kun den Notits, at Jesus har samlet Tilhængere i Judæa, Joh. 3, 22, hører til den offentlige Virksomhed, men, da der ikke synes at være forefaldet noget Mærkværdigt derved, har Mathæus forbigaaet det!« (S. Wissensch. Krit. S. 159). Det skal da ikke have hørt til Jesu offentlige Virksomhed og ikke have været noget Mærkværdigt, at Jesus samlede flere Tilhængere end selve Johannes den Døber, til hvem hele Judæa strømmede ud (Joh. III, 26), at Jesus foretog sig en saa paafaldende offentlig Handling som Tempelrenselsen (II, 13 ff.), at »Mange troede paa hans Navn, fordi de saae de Tegn, som han gjorde« (II, 23), at selv en Øverste af Iøderne kommer til ham, som bekjender: »Vi vide, at Du er en Lærer kommen fra Gud, thi Ingen kan gjøre de Tegn, som Du gjør, uden at Gud er med ham (II, 2) etc.!« Hvad er dette Andet end den gamle Harmonistiks letsindige og selvbedragerske Combinationer! — I Henseende til Forholdet mellem de tre synoptiske Evangelier sluttede Ebrard sig til Gieselers Traditionshypothese, bekjæmpede Urevangelie- og Benyttelseshypotesen; men baade den positive og den polemiske Beviisførelse var saa svag, at man i Forfatterens Slutningserklæring; »Unsere Erklärung des Verwandtschaftverhältnisses aus der sogenannten Traditionshypothese steht also unangefochten«, dog atter ikke saae andet end en af de mange kjække Forsikringer, hvormed han søgte at erstatte, hvad der manglede i grundig Udvikling.

En vigtig Antydning af Ebrard, at man ved Differentserne i de evangeliske Beretninger maa tage Hensyn til den særegne

Hensigt og Plan, som enhver af Evangelisterne har fulgt i Fremstillingen af Jesu Liv, var allerede tidligere fremhævet af den katholske Theolog *Hug* (Einl. in die Schriften des N. T. 2. S. 1 ff.), der havde belyst Evangelisternes indbyrdes Forhold ved Exempler fra andre historiske Skribenter, som havde kjendt og benyttet hinandens Fremstillinger af de samme Begivenheder og indbyrdes vare i mange Beretninger afvegne fra hinanden, fordi de ikke havde opfattet, hvad der havde tildraget sig, paa samme Maade, havde kunnet benytte særegne Oplysninger, endelig fordi de havde anlagt og udført deres Fremstilling efter en eiendommelig Methode. Men baade *Hug*, *Ebrard* o. A. havde kun gjort en indskrænket og nærmest formel Anvendelse deraf. Derimod blev dette Moment grebet og anvendt i en ganske anden Udstrækning af *Ferd. Chr. Baur*, der, efter at have gjort den apostoliske og nærmest efterapostoliske Tid til Gjenstand for en Række Undersøgelser, hvorom der i de foregaaende Afsnit i nærværende Afhandling er bleven meddeelt Oplysning, nu ogsaa rettede sin Kritik paa Evangelieskrifterne, støttede denne paa Resultaterne af de ovennævnte Forskninger og atter i hiin søgte en Stadfæstelse for disse. Ved det store Omfang af sine litteraire Arbejder, ved sin rige Lærdom i Forbindelse med en overordentlig dialektisk Færdighed udøvede *Baur* en stor Indflydelse paa en Deel yngre talentfulde Mænd, af hvilke flere (*Strauss*, *Schwegler*, *Zeller* o. A.) allerede tidligere end deres Lærer gjorde hans Anskuelser gjældende i Skrifter, som tildroge sig den almindelige Opmærksomhed, og han er bleven Hovedet for den saakaldte »*Tübingiske Skole*«, der er kommen til at indtage en saa stor Betydning i den hele nyere Theologies Udviklingsgang. Istedetfor den Subjektivisme, hvilken *Baur* bebrejder sine Forgængere i Behandlingen af Evangeliekritiken, vilde han stille denne paa et historisk Underlag af objektive Instanser og i Modsætning til »den dogmatiske, den abstract-kritiske, den negativ kritiske eller dialektiske« Opfattelse af de fire Evangeliers Forhold, kaldte han sin egen den »*historiske*«, medens den i den derom opstaaede

theologiske Debat almindeligen benævnes som *Tendenskritiken*, fordi den ligeoverfor de tidligere Metoder fremhævede de enkelte Evangelisters forudsatte eiendommelige theologiske Retning som Hovedkilde og Forklaringsmiddel.

Ingen har stærkere end *F. C. Baur* udhævet den Feil, at i det Straussiske Værk var *den evangeliske Historie* bleven gjort til Gjenstand for Kritik, inden man var kommen til et fastere Resultat om *Evangeliernes Kritik*.*) Strauss's Fortjeneste var — ifølge *Baur* o. St. S. 72 f. —, at have efterviist, hvorledes det ingenlunde forholdt sig med den evangeliske Histories Troværdighed i dens hele Omfang, saaledes som man havde hidtil forudsat det. Men for nu at komme ud over Negativiteten af dette Resultat, maatte man nødvendigvis gaae tilbage til de Skrifteres Kritik, som vare Kilden for den evangeliske Historie. »Den Straussiske Kritik erklærer Indholdet af denne væsentligen for mythisk. Man skulde da vente, at, naar nu det Mythiske var blevet udskillet, vilde det historiske Element i den evangeliske Fremstilling træde desto renere og tydeligere frem. Dette bliver imidlertid ingenlunde Tilfældet, tvertimod tjene de angive Kriterier for det Mythiske kun til at mistænkeliggjøre det hele Indhold af den evangeliske Historie. Er ogsaa kun Noget afgjort Mythisk, hvo kan da i en Historie, hvor Alt hænger saa nøie sammen og griber ind i hinanden, vide, om ikke Eet og Alt er uhistorisk? og med hvilken Ret holdes den Deel af Evangeliernes Indhold for historisk, som bliver tilbage efter Udskillelsen af det Mythiske? Da Mythen har sit egentlige Element i Underet, saa er Underet i sin Utænklichkeit den metaphysiske Grund, hvorpaa den Straussiske Kritik i sidste Instans beroer, og dens øverste Kanon kan derfor kun lyde saaledes: en Historie, som indeholder Underfortællinger, kan ingen Tiltro fortjene, ikke blot i det, der umiddelbart angaaet Underet, men ogsaa i alt Andet,

*) S. Baur's Indledning til *Kritische Untersuchungen über die kanonischen Evangelien*. Tübingen 1847.

som staaer i nærmere eller fjernere Forhold dertil. Men man maa her spørge: Er denne Slutning ikke for rask? er Underets metaphysiske Begreb ikke for abstract en Kategorie, til derefter at bedømme det hele Indhold af den evangeliske Historie, saaledes som den foreligger i fire fra hinanden forskjellige Evangelier? behøves ikke her ganske andre Undersøgelser end blot med Hensyn til de udvortes Vidnesbyrd om Tiden, hvornaar Evangelierne skulle være forfattede?*) — Paa den anden Side, »for at vide, om ikke her er gjort for udstrakt Anvendelse af det Mythiske paa den evangeliske Historie, maa man fremfor Alt spørge, om det som mythisk angivne Indhold for Evangelisterne selv var saa bevidstløs og uforsætligen opstaaet, som der forudsættes ved den mythiske Anskuelse. Alt Mythisk er uhistorisk, men ikke alt Uhistorisk er mythisk, Meget, hvad der synes at være mythisk, har faaet sin mythisklignende Skikkelse kun ved den fortællende Skribents frie Produktivitet. — — Da nu overhovedet for os alt Historisk først gaaer igjennem Mediet af den fortællende Skribent, saa er ogsaa ved denne eller hiin Fortælling det første Spørgsmaal ikke, hvilken objektiv Realitet det Fortalte har i og for sig, men meget mere, hvorledes det forholder sig til den fortællende Skribents Bevidsthed, ved hvis Mediation det er for os blevet et Objekt for historisk Viden, — om vedkommende Skribent ogsaa selv kun havde den Hensigt, i denne og hiin Deel af sit Værk at give sig som historisk Referent? Viser det sig nu ved nærmere Betragtning, at han selv ikke har fortalt strængt historisk, at han havde en særegen Interesse i at opfatte Gjenstanden for sin Fortælling fra dette bestemte Synspunkt af, hvilken stor Indskrænkning lider da allerede derved hiint Spørgsmaal om Grændselinien mellem det Historiske og Uhistoriske? Men for nu i ethvert enkelt Tilfælde af denne Art at kunne dømme med saameget større Sandsynlig-

*) A. St. S. 45.

hed, maa man overhovedet vide, hvad en Skribent vilde og havde til Hensigt, af hvilken Interesse hans historiske Fremstilling er fremgaaet, hvilken Tendens han derved forfølger, hvilken Charakter den derved har erholdt. Og paa hvilken anden Maade lader dette sig besvare end ved en saameget som mulig nøiagtig Udforskning af de historiske Forhold, under hvis Indflydelse Skribenten har skrevet? Enhver Skribent tilhører den Tid, hvori han skriver, og i jo høiere Grad Gjenstanden for hans Fremstilling bevæger Tiden og griber saaledes ind i dens aandelige Liv, at derved forskellige Modsætninger af Meninger, Interesser og Partier blive fremkaldte, med desto større Vished maa man antage, at Enhver, der foretager en historisk Fremstilling af denne Art, bærer Tidens Farve paa sig, og at Motiverne til hans Fremstilling ligge i Tidens Forhold. Hvorfor skulde nu det, som Ingen i Almindelighed kan bestride, ikke ogsaa finde sin Anvendelse paa vore kanoniske Evangelier?*)

Det gjælder altsaa ikke om strax at spørge efter, hvilken objektiv Realitet den evangeliske Historie har i og for sig, men man spørge først, hvorledes den har stillet sig for hver enkelt Evangelists Bevidsthed, og om nu ogsaa enhver af de fire Evangelister virkelig kun er en simpel Referent af den evangeliske Historie, om ikke her og der fremskinner Noget, som lader os see dybere i hans Sjæl og de den bevægende Interesser og Motiver. Ved nu at agte paa enhver af Evangeliernes særegne Charakter, ved at opfatte det fra det Punkt af, hvor Skriftet tydeligere lader sig kjende i sin Eiendommelighed, og ved derpaa at sammenholde det med de historiske Forhold, med de forskellige Modsætninger af Meninger, Interesser og Partier, som ere os bekjendte i det Tidsrum, inden hvis Grændser de fire kanoniske Evangeliers Affattelse maa falde — det vil altsaae sige: fra Christi Død indtil mod Slutningen af det 2det Aarh. efter

*) A. St. S. 72.

Christus — vil det være muligt at finde saavel Motivet til den enkelte Evangelists Fremstilling som det nærmere Tidspunkt for sammes Tilblivelse.

Beviset for, at Evangelierne hver for sig ere blevne udarbejdede efter visse særegne dogmatiske Anskuelser, som have havt Indflydelse paa deres Forfatteres Fremstilling af den evangeliske Historie, begyndte Baur at føre med det fjerde, det saakaldte *johanneiske* Evangeliums Kritik. Ved intet af Evangelierne fremtræder nemlig den specielle Eiendommelighed saa tydeligt som ved dette. Af Alt, hvad der adskiller det johanneiske Evangelium fra de andre, skal det sees, hvorledes det hele historiske Indhold er henført til og underordnet en bestemt Idee, som gaaer igjennem det hele Skrift. Denne Idee er Fremstillingen af Jesu guddommelige Storhed og Herlighed i Kamp med *Jødernes* Vantro. »Det johanneiske Evangeliums Prolog indeholder det hele Evangeliums dogmatiske Program: *Logosideen* som Princip for et guddommeligt Væsen og Liv er stillet i Spidsen. Allerede med *Logos'* Indtrædelse i *Kjødet* danne sig de store Modsætninger af Lyset og Mørket, Livet og Døden, Aanden og Kjødet. Disse Modsætninger, i hvilke Jesu Liv bevæger sig, Lyset med sine stærke Skygger, Christus med sine Troende paa den ene, hans Fjender, Mørkets og Djævelens Børn, *οἱ Ἰουδαῖοι*, paa den anden Side hæve sig til et dramatisk Høidepunkt ved Christi sidste Ophold i Jerusalem og komme til deres Afslutning i hans Død og Opstandelse». Det hele Evangelium er saaledes en reen ideal Composition, hvori det historiske Stof ikke har andet Værd end det, at være Ideens gjennemsigtige Reflex; de handlende Personer (f. Ex. *Nicodemus*, Typus paa det troende, men dog væsentlig vantroe Jødedom, *den samaritanske Kvinde*, Typus paa det troende Hedenskab etc.) have kun Betydning som Bærere af Ideer, Partistillinger, Principer. *Forfatteren har ikke havt til Hensigt at levere en historisk Fremstilling, men et dogmatisk Tendensskrift, det har ikke været ham om den historiske Fortælling at gjøre, men om det deri indeholdte*

religiøs dogmatiske Moment. Af dette Forhold følger da, at i alle Tilfælde, hvor der handles om reent historiske Spørgsmaal, og hvor den historiske Forskjel mellem Fremstillingen af den evangeliske Historie hos Johannes og hos Synoptikerne ikke lader sig udjævne, maa Synoptikerens Beretning have større Fordring paa Tiltro. Nærmere efterviser nu Baur det fjerde Evangeliums Stilling til den apostoliske og nærmest efterapostoliske Tid, hvis karakteristiske Mærke, Striden om Moselovens Gyldighed for de Christne, her er aldeles forsvunden, medens Evangeliet indtager en saadan Relation til de betydeligste Tidsbevægelser i det 2det Aarh., til Gnosis, Logoslæren, Montanismen, Paaskestridighederne, at det kun kan betragtes som et Product fra denne Tid.

»Have vi nu« — saaledes sluttede Baur — »om ogsaa kun ved eet Evangelium Beviset for, at Evangeliet ikke er en simpel historisk Relation, men ogsaa kan være et Tendentskrift, da er dette overhovedet Synspunktet, hvorfra Kritiken har at betragte Evangelierne, og da danner sig herved af sig selv den Kanon, at i samme Forhold, som der i en historisk Fremstilling af denne Art udtaler sig en bestemt Tendens, saameget mindre kan hiin være det, for hvilket den almindeligen antages, en autentisk historisk Beretning.*)

Nærmest søgte nu Baur at aftervise, hvorledes ogsaa *Lucas-Evangeliet* havde været et saadant Tendentskrift i Interesse for den *paulinske* Opfattelse af Evangeliet, og satte dette i Forbindelse med sin Anskuelse om den Modsætning af den paulinske og den petrinske Retning til hvilken Kirkens og den christelige Theologies hele Udvikling i Løbet af de første christelige Aarhundreder skal have knyttet sig.**)

Dog var det ikke fra selve Lucas-evangeliet, saaledes som det foreligger, at hiin skarpe Eiendommelighed som Paulinismens Evangelium lod sig godtgjøre. Unægteligen viser der sig i dette Adskilligt, som modstrider hiin ude-

*) Krit. Unters. S. 76.

**) S. Nyt Theol. Tidssk. 7de B. S. 32 ff.

lukkende paulinske Charakter; men dette skulde finde sin Forklaring i, at det nuværende Lucasevangelium kun var en i mere katholiserende og derfor med flere jødechristelige Elementer forøget og omdannet Bearbejdelse af et kortere, i stræng paulinsk Retning affattet Evangelium, som den ultrapaulinske Gnostiker *Marcion* havde benyttet, medens Kirkefædrene nærrede den urigtige Mening, at Marcions Evangelium var en vilkaarlig efter hæretisk-dogmatiske Hensyn ved ham selv foretaget kortere Recension af Lucas' Evangelium. Mindst Eiendommelighed frembød efter Baur's Anskuelse *Marcus'* Evangelium. Han antog derfor om dette Evangeliums Oprindelse den Griesbachske Hypothese, at det kun var *et Udtog* af Matthæus' og Lucas' Evangelier, hvis Tendents derfor maatte sættes i en vis Neutralitet, medens vi i *Matthæus'* Evangelium vel besad det substantielle Indhold af den evangeliske Historie i *en langt oprindeligere og troere historisk Skikkelse* end i noget af de andre Evangelier, men hvori vi dog ogsaa kun besad en secundair Beretning, hvis historiske Gyldighed kun var relativ.*) Thi ogsaa det kanoniske Matthæusevangelium er en sildigere Bearbejdelse af det ved Apostlen Matthæus forfattede hebraiske Evangelieskrift. Paa Grund af Matth. XXIV, (*βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως* som Baur — Krit. Unters. p. 607 Anm. — forklarer om den Jupiters Støtte, hvilken Hadrian lod opsætte paa det ødelagte Tempels Sted) skal den nuværende Redaction af Matthæusevangeliet først falde i A. 130—134.**)

*) »Die Tübinger Kritik bevorzugt dieses Evangelium, nicht als gedächte sie demselben einen rein unmittelbar geschichtlichen Inhalt zu vindiciren, sondern weil es vor den übrigen ihr der Voraussetzung am besten zu entsprechen scheint, als müsse die älteste Auffassung der Persönlichkeit und Lehre des Heilandes und der Begebenheiten seines Lebens einem derartigen Standpunkte angehört haben, wie die Schule sich den Standpunkt zu construiren liebt, den sie mit dem Nahmen des *Judenchristenthums* bezeichent.« *Weisse*, Die Evangelienfrage, Leip. 1856. S. 74.

***) Foruden andre Vanskeligheder ved Baur's Forklaring af Matth. XXIV, 15 er den Indvending ugjendrivelig, at en saadan Begivenhed som Jerusa-

nuværende Skikkelse efter Marcions Tid (150 eft. Chr.), Marcus være redigeret efter Matthæus og Lucas, Johannesevangeliet endelig være endnu sildigere forfattet, saa bliver kun Tidsrummet fra 130—170 tilbage for Affattelsen af de kanoniske Evangelier.

Saaledes skulde der være vundet, at istedetfor den meer eller mindre udvortes Opfattelse af Evangeliernes Forhold og deres Oprindelse, indtog nu Evangelierne deres Plads paa naturlig og hensigtsmæssig Maade i Kirkens levende Udviklingsgang, det vil da nærmest sige, i den af Baur og hans Disciple ved andre Combinationer forsøgte Efterviisning af Christendommens Udvikling: at denne nemlig oprindeligen havde været en ved Christus' Optræden reformeret Jødedom, ved Paulus, der optog Hedninger og erklærede Moselærens Forbindlighed ophævet, var bleven udviklet til Verdensreligion, og endelig efter en langvarig Kamp mellem petrinske Jødechristne og paulinske Hedningechristne er fremstaaet i Skikkelse af den katholske Kirkes Theologie mod Slutningen af 2det Aarhundrede, under væsenlig Indflydelse af den pseudojohanneiske Logoslære). Til Kirkens Udviklingsgang havde da ogsaa den evangeliske Literatur svaret: (den oprindelige) Matthæus — (den oprindelige) Lucas — Marcus — Johannes.

Spørgsmaalet er nu, om virkelig her er vundet saa stort et Fremskridt, som Baur og hans Venner ansee det for, og om den Modstand, som Baur's Anskuelse mødte, — saaledes som oftere er blevet paastaet — udelukkende skyldes »den sædvanlige theologiske Seighed, der forud er bestemt paa at nægte alle Kritikens Resultater, som staae i Strid med de eengang antagne dogmatiske Fordomme«. Den sidstnævnte Beskyldning er saameget besynderligere at læse i et Værk, (*K. Schwarz, Zur Gesch. der neuesten Theol.* S. 191), hvis Forfatter erklærer (a. St. S. 167), at der trods den grundige Lærdom, hvorved Baur udmærker sig

lems Forstyrrelse ved Titus dog ikke kunde forbigaaes i Taushed, med Fremhævelse af Krigens under Hadrian.

fremfor andre Medlemmer af den Hegelske Skole, spores hos denne Skribent en Mangel paa Sammensmeltning af det Almindelige og det Særegne, at det Almindelige ofte er en færdig logisk Kategorie, hvori det Enkelte bliver fanget ligesom i en Slynge, der kun som en Etikette er klæbet udvortes paa. »En abstract logisk Kategorie er ofte anvendt der, hvor man ønskede og ventede en concret-historisk; der er arbeidet altfor meget med Kategorierne Objektivitet og Subjektivitet, Identitet og Differents etc. og derved en trættende, Rigdommen af Kjendsgjæringer ikke udtømmende Formalisme bragt til Herredømmet. Den dogmehistoriske Proces viser sig altfor meget som en for sig bestaaende, ved egen indre Dialectik fremadrevet reent logisk Bevægelse, der ikke staaer i nogen nødvendig Forbindelse med det christlige Livs Historie etc.« Medens nu denne abstrakte Behandling af Historien er eiendommelig for Baur's Kritik i Almindelighed, finder den ogsaa sin Anvendelse paa hans Behandling af Evangelierne og deres Indhold.

Først maa man nu vistnok finde det besynderligt, med hvilken Ret den Baur'ske Kritik ligeoverfor Strauss's »negative« kan stille sig som den »positive«. Istedetfor at Strauss nægtede, at den evangeliske Fremstilling var historisk sand, har Baur ved at fremstille et bestemt og sikkert Billede af den apostoliske Tid søgt at eftervise, hvorledes hiin Tids theologiske Partistridigheder have indvirket ikke blot paa det Formelle, men ogsaa paa det Materielle i Evangelisternes Fremstilling af Jesu Historie — altsaa, at den er historisk usand. Men da dog selv ifølge Baur den dogmatiske Tendens ikke har været absolut skabende, men bemægtiget sig et givet Stof, opstaaer Spørgsmaalet: hvor langt rækkede det historiske Stof, og hvorlangt Tendensens Indflydelse? Dette Spørgsmaal har imidlertid Baur ikke indladt sig paa at besvare. Han tager kun Hensyn til den dogmatiske Tendens og ikke, hvad der dog her altid maa blive Hovedsagen, til hvad der som factisk maa have ligget til Grund for Evangelisternes Fremstilling. Kun forsaavidt er den Baur'ske Kritik mere positiv end

Strauss', som den indlader sig paa en bestemtere Afgjørelse om Forholdet mellem de enkelte kanoniske Evangelier. Men hvorvidt er dette Forhold rigtigheden bestemt?

At der til Grund for hvert enkelt Evangeliums Udvalg af Beretninger og eiendommelige Fremstilling ligger i Forbindelse med det for alle Evangeliers Affattelse *fælles* Øiemed: Godtgjørelsen af Jesu Messianitet og Guddommelighed, et *særegent* Hensyn, beroende dels paa den Læserkreds, for hvilken hvert Evangelium nærmest var bestemt, dels paa Evangelistens individuelle Opfattelse af Jesu Historie — derom kan der ikke tvivles, og det er bleven anerkjendt og efterviist allerede af ældre Theologer. Men den *særegne* Tendens, hvilken *Baur* tillægger Evangelisterne, støtter sig paa en høist eensidig og ufuldstændig Opfattelse af deres Skrifters Eiendommelighed. At det johanneiske Evangelium fremfor noget af de andre frembyder et Udvalg af Jesu Taler og Gjerninger, ledet efter et bestemt christologisk Synspunkt, dette maa anerkjendes; men at det skulde være *en blot historiserende Indklædning* af en dogmatisk Idee, dette finder betydelig Modsigelse saavel i dets Indhold som i Antagelsen af dets Affattelse ved en Forfatter, staaende paa den christelige Troes Grund. Men, indrømmet endog at den Bauriske Anskuelse af Johannes-Evangeliets (— vi skulle senere gaae ind paa »det johanneiske Spørgsmaal«, til hvis Besvarelse Baur fornylig i sit Skrift: »Die Tübinger Schule und ihre Stellung zur Gegenwart« Leipz. 1859« atter har leveret et Bidrag —) var den rigtige, saa fulgte dog ikke af et enkelt Evangelieskrifts Beskaffenhed som dogmatisk Tendensskrift, at alle de andre falde under samme Kategorie.*) Lucas-Evangeliets oprindelige exclu-

*) I sit nyeste Skrift: »Die Tübinger Schule und ihre Stellung zur Gegenwart«, udtaler Baur sig Side 81, som om det hørte til den saakaldte Tübingske Kritiks Eiendommelighed, at stille Johannes-Evangeliets i en ganske anden Række af Fremstillinger end de synoptiske Evangelier. Unægtelig er derved »en Mængde Vanskeligheder« hævet. Men alligevel synes dermed ikke vundet Stort, naar der i de synoptiske Evangelier fin-

siv-paulinske Tendents kan dog kun godtgjøres ved Hypotesen om det Marcionitiske Evangeliums Omdannelse ved Tilsætning og Sammensmeltning med jødechristelige Elementer. Paa lignende Maade beroer Forestillingen om det oprindelige Matthæus-Evangeliums udelukkende particularistisk jødechristelige Characterer paa en Hypothese, som kun lader sig begrunde ved i det nuværende Matthæusevangelium at udsondre Udsagn og Yttringer af Jesus, hvilke stilles i en saadan Modsætning til andre i det samme Evangelieskrift, at de alene skulle kunne tænkes hidrørende fra forskjellige Referenter, medens de ved en sund Exegese meget vel kunne forenes som autentiske Udsagn af Frelseren til forskjellig Tid og i forskjellig Relation.*) Marcus-Evangeliets Charakteristik angives som farveløs Neutralitet og paa Grund deraf paastaaes dets sildigere Udspring. Men ved nøiere Prøvelse vil det dog vise sig, at baade den ene og den anden Paastand, hvad enten man adskiller dem eller forbinder dem, er urigtig.

des Saameget af en bestemt Tendenscharacter, at disse Evangelier atter falde under samme Kategorie som Johannes-Evangeliet. Den sædvanlige Anskuelse betragter alle fire Evangelier ligesom i lige Linie som *historiske* Skrifter, den Baur'ske Kritik betragter dem ligeledes i een Linie som *dogmatiske Tendensskrifter*, kun at den historiske Character tillægges Synoptikerne i samme Forhold, som de have mindre dogmatisk Tendens.

*) Til Exempel paa, hvorledes slige tilsyneladende Modsigelser ikke nødvendigen behøve at forudsætte forskjellige Referenter, kunne flere Udsagn af Jesus i Johannesevangeliet tjene. Ingen har dog af *den* Grund villet antage dette Evangelium for at være fremstaaet ved Forbindelsen af forskjellige Referenters Arbeide, fordi Jesus Joh. XII, 48 siger, at *»han ikke er kommen for at dømme Verden, (men for at frelse den)»* og dog V, 27 erklærer *»at netop han er af Gud bestemt til Dommer, at Dommen er alene ham overgivet Joh. V, 22. 27; eller fordi Jesus Joh. V, 31 siger: »Dersom jeg vidner om mig selv, er mit Vidnesbyrd ikke sandt,»* og dog VIII, 14 erklærer: *»Om jeg end vidner om mig selv, er mit Vidnesbyrd sandt»*. Slg. Joh. XV, 15: *»Alt, hvad jeg har hørt af min Fader, har jeg kundgjort Eder»* med Joh. XVI, 12 *»Endnu har jeg mange Ting at sige Eder, men I kunne ikke bære dem etc.»* Seer man disse Yttringer i deres forskjellige Sammenhæng og Relation, hæver Modsigelsen sig af sig selv i en høiere Eenhed.

Det synes ikke overflødigt her at dvæle noget længere ved Sammenligningen af de tre synoptiske Evangeliers Eiendommelighed, for paa den ene Side at anskueliggjøre den Sandhed, som ligger til Grund for den Bauriske Anskuelse, og paa den anden Side at eftervise dens urigtige Anvendelse.

At der for det Første viser sig mellem Matthæus' og Lucas' Evangelier en paafaldende Forskjellighed i deres Opfattelse og Behandling af den evangeliske Historie, er en Iagttagelse, som allerede blev bemærket af Kirkefædrene; og den traditionelle Mening, at Matthæus fremstiller den jøde-christelige Typus, ligesom Lucas Apostlen Paulus' Principer, har blandt Andet faaet sit Udtryk i den forresten uhjemlede Forestilling om, at Lucas' Evangelium skyldtes umiddelbart Paulus' Underviisning og var specielt sanctioneret af denne Apostel. Af de meest fremspringende Træk udhæve vi følgende. Matthæus begynder Jesu Genealogie med Abraham, Israels Patriarch, medens Lucas fører den op til Adam, alle Menneskers fælles Stamfader. (Matth. 1, 1. 2. Luc. III, 38). Ikke med Urette søger man Grunden til denne Forskjellighed i Lucas' Hensigt derved at vise, hvorledes Jesus Kristus tilhørte hele Menneskeheden, ikke eksklusivt det jødiske Folk. — Antallet af de tolv Apostle svarer til de tolv israelitiske Stammer, er ligesom Symbolet for den jødiske Nation, betragtet i sin Totalitet (Matth. XIX, 28 Iakob. 1, 1. Ap. G. XXVI, 7) og betegner saaledes en Mission inden Judaismens Grændser. Lucas, og alene han, beretter os om, at Jesus endnu valgte andre Disciple, nemlig 70, og de udførlige Forskrifter, som begge Evangelister lade Jesus give dem, der udsendes til at prædike Evangeliet, ere hos Matthæus (X) henvendt til de Tolv, hos Lucas til de Halvfjerdssindstyve (X), medens han ved Udsendelsen af de Tolv (Luc. IX) kun indskrænker sig til nogle faa Ord. Ogsaa Tallet 70 havde som bekjendt sin symbolske Betydning: det betegnede hos Jøderne Totaliteten af de hedenske Folkeslag. Atter her kjendes Bestræbelsen efter at indskjærpe Christendommens Universalisme, der forfægtes af Paulus med saamegen Iver fremfor

af nogen anden Apostel.*) — Matthæus omtaler kun en eneste Gang Samaritanernes Navn, og det ved den Leilighed, hvor Jesus forbyder Apostlene ved deres første Udsendelse at prædike Evangeliet for Andre end for »de fortabte Faar af Israels Huus« (Matth. X, 5. 6). Paa det tilsvarende Sted forbigaaer Lucas dette Forbud, medens han paa tre andre Steder taler om Samaritanerne, to Gange, hvor disse efter Herrens Dom hæves over Jøderne (Luc. X, 33 ff. XVII, 16) tredie Gang (Luc. IX, 52 ff.) i Beretningen om Jesu Dadel over Apostlenes jødiske Intolerance. Det er hos Matthæus (XV, 24) at vi læse Jesu Ord til den cananæiske Qvinde, »at han kun var sendt til de fortabte Faar af Israels Huus.« Disse Ord ere forbigaaede hos Marcus, og Lucas har slet ikke den hele Fortælling, medens Beretningen om Tolderen (Hedningen?) Zacchæus, hvem Jesus erklærer for ogsaa at være en Abrahams Søn (Luc. XIX, 10), er eiendommelig for denne Evangelist.

Matthæus' jøde-christelige og Lucas' paulinske Characterer viser sig fremdeles i den Stilling som Jesus efter deres Beretninger intager til Moseloven. Den første høitidelige Tale i det første Evangelium indeholder Erklæringen om, at Jesus ikke er kommen for at ophæve, men fuldkomme Loven, hvoraf ikke et Bogstav skal forgaae (Matth. V, 17). Jesu første Tale i det tredie Evangelium (IV, 11 ff.) ender med at vise, hvorledes Propheternes Velgjerninger vare blevne Hedninger, ikke Israeliter til Deel. Parablerne om den fortabte Søn, (Luc. XV, 11 ff.), om

*) Om endogsaa de tolv Apostle skulde have hørt med til de 70 Disciple, saa at de kun udgjorde den fornemste Klasse af disse (s. Agardh, Samlede Skrifter 1856, 2det H. S, 86. Galskjøt, Ev. Ugeskr. 1860, Nr. 1—3), bliver Resultatet i ovennævnte Henseende det samme. Betydeligere er den Indvending, at der i Lucas' Evangelium aldeles ikke findes nogen Antydning af, at Jesu Valg af 70 Disciple har havt Hensyn til Hedningefolkene, men at han, ligesom han ved Apostlernes Tal har taget Hensyn til Israels tolv Stammer, saaledes ved Tallet 70 har taget Hensyn til de 70 Ældste for det israelitiske Folk (s. Commentt. til Luc. X, 1 ff.).

Tolderen og Synderen (Luc. XVIII, 9. ff.), hvilke ere bestemte til at anskueliggjøre Ideen om Frelsen ved guddommelig Naade, i Modsætning til Frelsen ved Gjerningers Fortjeneste, findes alene i det tredie Evangelium. I Parablen om Kongen, der holdt sin Søns Bryllup, fælles for Matth. (XXII) og Luc. (XIV), hvis Bestemmelse er at oplyse Principet om Hedningenes Kaldelse, findes hos Matthæus (XXII, 11. 12) tilføiet det Træk om Bryllupsgjæsten, der ikke havde iført sig Bryllupsklædning, hvorved symboliseres Fordringen om en speciel Betingelse for Hedningene*); men hos Lucas er dette Træk forbigaaet. Den fuldkomne Utilstrækkelighed af al menneskelig Fortjeneste er ingensteds udtrykt saa stærkt som i Jesu Ord hos Luc. XVII, 10 (»Naar I have gjort alle Ting, som Eder ere befalede, da siger: vi ere unyttige Tjenere, thi vi gjorde det, som vi vare skyldige at gjøre). — Hos Matthæus, og alene hos ham, er det Ord opbevaret, at *Petrus* er Klippen, hvorpaa Kirken skal opbygges (Matth. XVI, 18). Lucas taler ikke om den Anklage, som blev ført mod Jesus for Synedriet, og ifølge hvilken han skulde have talt om at ville nedrive Templet. Vi vide, at denne Anklage ikke var uden Anledning, men grundede sig paa en urigtig Fortolkning af Jesu Ord. Matthæus (XXVI, 61 slg. Marc. XIV, 58) omtaler den ligefrem som *Ψευδομαρτορία*. Med Hensyn til de eschatologiske Forbaabninger behøver man kun at sammenligne Matth. XVI, 28 med Luc. IX, 27, Matth. 24de Cap. med Lucas' 21de Cap. (mærk Udeladelsen af *εὐθέρως*, (Matth. XXIV, 29, hos Lucas) for at blive en Tendens vaer hos den sidste Evangelist til at opfatte de Forudsigelser i en aandeligere og mere udviklet Forstand, hvilke den første synes at have taget efter Bogstaven.

Vi forbigaae en Mængde andre Træk, hvøraf man med mere eller mindre Grund har villet slutte til en forskjellig Tendents hos disse tvende Evangelister. De anførte synes tilstrækkelige

*) Ikke Omskjærelsen, men de Gjæringer, som Troen fordrer.

til at bekræfte den omtalte Tradition, som henfører Matthæus-Evangeliet til en Apostel, der udelukkende havde helliget Jøderne sin Missionsvirksomhed, og Lucas-Evangeliet til en Ven og Medarbejder af Apostlen Paulus.

Alligevel er den Sag, hvorom der her handles, ikke udtømt ved disse Iagttagelser. For at gjøre den Mening gjældende, at Evangelisterne Matthæus og Lucas have udkastet deres Skrifter i den bestemte Hensigt, at give en saadan Fremstilling af den evangeliske Historie, hvorved paa den ene Side den jødechristelige, paa den anden Side den paulinske Anskuelse og Opfattelse af Christendommen skulde retfærdiggjøre sig som den ene rigtige, har man maattet see bort fra endeel andre Punkter, som ikke mindre bør tages med i Betragtningen.

I Matthæus' Evangelium findes en Mængde Steder, som ligefrem bestride den judaiserende, pharisæiske Aand, der forlangte Hedningenes Omskjærelse og Guds Rige forbeholdt alene Israels Folk. Der findes en Mængde andre, der indirecte kuldaste Mose-lovens obligatoriske Charakter og som modsige Jødechristendommens almindelige Forventninger. Christendommens universalistiske Idee er tydeligen udtalt Matth. XXIV, 14 (»Og dette Riges Evangelium skal prædikkes i den ganske Verden til et Vidnesbyrd for alle Folk (πᾶσι τοῖς ἔθνεσι) og XXVIII, 19 (Gaaer hen og gjør alle Folk (πάντα τὰ ἔθνη) til mine Disciple), uden Tilføielse af nogen judaiserende Betingelse. — Israels Udelukkelse til Gunst for Hedningerne viser sig i Beretningen om Centurionens Tjener, Matth. VIII, 12 (»Mange skulle komme fra Østen og Vesten og sidde tilbords med Abraham, Isaak og Jakob i Himmeriges Rige. Men Rigets Børn skulle udkastes i det yderste Mørke, hvor der skal være Graad og Tænders Gnidse!«), slg. Parablen XX I—16, er udtalt XXI, 43 (»derfor siger jeg Eder, at Guds Rige skal tages fra Eder, og gives et Folk, som skal bære dets Frugter«), allerede af Johannes den Døber, III, 9 (»Mener ikke at ville sige ved Eder selv: vi have Abraham til Fader; thi jeg siger Eder, at Gud kan opvække Abraham Børn

af disse Stene).« Lovens Værd bliver endnu udtrykkeligere end hos Lucas lagt i det religiøse og moralske Element Matth. XXII, 40 («I disse to Bud — Kjærlighed til Gud og Kjærlighed til Næsten — hænger Loven og Propheterne slg, Luc. X, 26), XXIII, 25 slg. Luc. XI, 41. Heller ikke mangle hos Matthæus Grundanskuelserne for den saakaldte paulinske Retning i Jesu Taler IX, 16 («Ingen lægger en ny Lap paa et gammelt Klædebon etc.» XII, 8 («Menneskens Søn er Sabbathens Herre»).« XIII, 31 (Himmeriges Rige er ligt et Senepskorn etc.) De første Mennesker, som hylde Messias, ere Hedninger (II, 1), ikke Jøder som hos Lucas (II, 11 f.)

Paa den anden Side finde vi hos Lucas ikke blot udtalt XVI, 17 Lovens Gyldighed («Det er lettere, at Himlen og Jorden forgaae, end at een Tøddel af Loven bortfalder»), men vi finde Forjættelsen til Disciplene formuleret Luc. XXII, 30 («I skulle æde og drikke ved mit Bord og sidde paa Throner og dømme de tolv Israels Stammer») ganske paa samme jødiske Maade som Matth. XIX, 28. Jødechristelige Forventninger gjenglinge i Jesu Barndomshistorie Caq. I, II. Redactionen af Bjergprædikenen lyder mere ebionitisk hos Lucas VI, 20 («Salige ere I Fattige, thi Guds Rige er Eders») end hos Matth. V, 3 («Salige ere de Fattige i Aanden, thi Himmeriges Rige er deres»). Det Samme gjælder om Parablen Luc. XVI, 19 (den rige og den fattige Mand, hvor navnlig V. 25 synes at udtale, at Nydelsen af denne Verdens Glæder, og omvendt Savnet af hine her paa Jorden gjengjældes hisset.) Ogsaa hos Lucas er Israels Forrettighed anerkjendt XVI, 31 («Dersom de ikke høre Moses og Propheterne, ville de heller ikke tro, om Nogen opstod fra de Døde.») etc.

Det vilde dog nu i høieste Grad have været besynderligt, om Evangelisterne i deres Fremstilling af Jesu Historie skulde have ladet henstaae en saa stor Mængde Beretninger, enkelte Udsagn og hele Fortællinger, som ere i Modsigelse med deres formeentlige particularistisk-dogmatiske Tendents, naar denne

og ikke den simple og tro historiske Meddelelse af det givne historiske Stof havde været det, som de egentligen tilsigtede.

Endelig, dersom vi rette vor Opmærksomhed paa det andet kanoniske, Marcus', Evangelium, da bestemmer, „som ovenfor blev bemærket, Baur dets Charakter som farveløs Neutralitet og slutter derfra til dets senere Udspring: »alle den ebionitiske Tænkemaades Eiendommeligheder ere her ligesaa fuldstændigen udeladte som de modstaaende paulinske: det laae i Forfatterens Plan at holde al Controvers borte, at betage Modsætningerne af de dengang bestaaende Hovedretninger dercs Spidse (*Baur, Krit. Unters.* S. 563). Baur henviser i denne Henseende til Forbigaaelsen af Jesu Fødsels- og Barndomshistorie. Paa Grund af Marc. VI, 3 (»οὐχ οὗτος ἐστὶν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς Μαρίας«), sammenlignet med Matth. XIII, 55 (»οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἠγλήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαρίας«); slttes der, at Evangelisten Marcus ikke har været ubekjendt med Beretningen om Jesu Fødsel af en Jomfru. Naar han nu alligevel har forbigaaet alle didhørende Fortællinger, hvilke findes opbevarede hos Matthæus og Lucas, da skal dette være grundet i, at »Marcus ikke formeget vilde fremhæve hverken det Naturlige eller det Overnaturlige ved Jesu Fødsel« (*Baur, St.* S. 564). Men dersom nu Marcus ikke har kjendt hverken Matthæus eller Lucas, dersom hans Evangelium, hvad der senere skal nærmere belyses, har været det ældste af alle de synoptiske Evangelier, hvorledes vil man da fra Sammenligningen mellem Marc. VI, 3 og Matth. XIII, 55 kunne uddrage Slutninger om Marcus' Bekjendtskab med den evangeliske Forhistorie? Vi have ovenfor oplyst, hvorledes det oprindelige apostoliske Vidnesbyrd indskrænkede sig til Tildragelserne mellem Johannes den Døbers Optrædelse og Jesu Borttagelse fra Jorden (Ap. G. II, 22. X, 37 ff.) Her er da den simple Forklaring til, at Jesu Fødsels- og Barndomshistorie kunde være bleven forbigaaet i et Evangelieskrift, for hvis høie Alder maaskee netop denne Forbigaaelse afgiver Vidnesbyrd. Som et andet Kjendetegn ved Marcus-Evangeliets neutrale Tendens

paaberaabes Udeladelsen af Bjergrædikenen. »Forfatteren til Marcus-Evangeliet foretrak at forbigaae den hele Bjergtale, for ikke at bringe Steder i Erindring, hvor den mosaiske Lovs fortsatte Gyldighed var saa stærkt udtalt som Matth. V, 17, til en Tid, da netop dette Spørgsmaal var Gjenstand for saamange Controverser.« (Baur, *a. St.* S. 565). — Unægteligt er det paa-faldende, at en saa vigtig Tale som Jesu Bjergrædiken er forbigaaet i et Evangelieskrift, som ellers slutter sig til den almindelige apostoliske Tradition i Lighed med det første og tredie kanoniske Evangelium; og Ewalds Paastand (Die drei ersten Evaiengeln. S. 208), at Bjergrædikenen oprindeligen har havt sin Plads efter Marc. III, 19, men senere er bleven skudt ud, er kun et Indfald (som dog har fundet Billigelse f. Ex. hos den anonyme Forfatter til »Die Evangelienfrage, Zürich 1858«, og Andre). Men istedetfor en saa usandsynlig Hypothese som den af Baur ovenforanførte, er det dog langt naturligere at udlede Forbigaaelsen saavel af Bjergrædikenen som af andre længere Taler i Marcus-Evangeliet fra dets Forfatters For-kjærlighed for at samle og meddele Tildragelser og Begivenheder med de kortere Udsagn og Belæringer, som af Frelseren knyttedes dertil, ligesom der hos andre evangeliske Skribenter, f. Ex. Mat-thæus og Johannes, fandtes en større Interesse netop for Med-delelsen af Jesu større og sammenhængende Taler. At Marcus af Antipathie mod Jødechristendommen skulde have undladt at citere det G. T., modbevises af de mange Steder, hvor Jesus i dette Evangelium henviser til det G. T., VII, 6. IX, 12. 13. XI, 17. XIV, 21. 27. 49. I IX, 1—13. (Forklarelser paa Bjerget), i Jesu eschatologiske Tale XIII findes megen Jødechristendom. I intet Evangelium lægges større Vægt paa Djævlueddrivelser I, 26, 27, 32. 34. 39. III, 11. 15. V, 12 etc. (Slg. navnlig I, 39 (*καὶ ἦν κηρύσσων εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλον*) med Luc. IV, 44 (*καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῆς Γαλιλαίας*). Paa den anden Side mangler det ikke paa universalistiske Grundsætninger II,

18 ff. (»ny Viin paa nye Flasker«), IV, 31 (Parablen om Senepskornet), VII, 14 ff. (»Ikke det Udvortes besmitter Mennesket« VIII, 15 (Advarsel med Pharisæernes Surdeig); nogle af disse har endog denne Evangelist alene, f. Ex. II 27: »Sabbaten er til for Menneskets Skyld, og ikke Mennesket for Sabbatens Skyld«, XI 17: »Mit Huus skal kaldes et Bedehuus for alle Folk« (πᾶσι τοῖς ἔθνεσι); eller han anfører dem med særegent Eftertryk (XIII, 10. XII, 33). Hos Marcus, og hos ham alene, findes Jesu Ord, »at Guds Søn selv ikke veed Dag eller Time for Parusien« (Marc. (Marc. XIII, 32), et Udsagn, der er forekommen mange Kirkens Lærere uforenelig med en Christologie, som hævdede sig over Jødechristendommen.

Disse Exempler, som let kunne forøges med flere andre, synes tilstrækkelige til at gjendrive den Bauriske Hypothese om Evangelierne som dogmatiske Tendensskrifter. Istedetfor at være anlagte og udførte efter en vis afsluttet dogmatisk Theorie, vise alle de tre synoptiske Evangelier sig langt snarere som opstaaede ved tro og omhyggelig Samling af det historiske Material fra forskjellige Kilder. Netop det, der udgjør Kjernen i disse Bøger, Jesu Udsagn og Taler, vidner om, at de evangeliske Skribenter kunne ikke engang have truffet Valget af deres Meddelelser efter et saa eensidigt subjektivt Synspunkt, thi hine Udsagn gennembyrde og overvinde dette paa hundrede Steder. Vi ville ikke tale om, hvormange *qui pro quo* den kritiske Skarpsindighed har gjort sig skyldig i ved at finde Tendenser der, hvor saadanne alene kunne udbringes af Texterne ved en tvungen og unaturlig Udlægning.*) Hvorledes man ved den forudfattede Mening om en sliq antagen Hensigt kan af de umistænkligste Ytringer hos en Forfatter finde Understøttelsepunkter til Stadfæstelse paa Tilstedeværelsen af en saadan, derpaa afgiver et af de mange Skrifter, som ere blevene foranledigede ved

*) Med Rette bemærker *S. Lutz* (*Bibl. Hermeneutik* 2, § 31) »Mit hineingetragener Absichtlichkeit lässt sich alle Geschichte verderben«.

den nyere Tids Evangeliekritik, de meest slaaende og interessanteste Exempler, nemlig »*Die Evangelien, ihr Geist, ihre Verfasser und ihr Verhältniss zu einander*, Leipzig 1845. Jeg har ved anden Leilighed *) udførligen meddeelt Oplysninger om dette Skrift af den »*Sachsiske Anonymus*« (der dog snarere stammer fra Schweiz end Sachsen), der ligesom Baur har taget Udgangspunktet for sin Evangeliekritik fra det spændte og fjendtlige Forhold, som skal have fundet Sted mellem Paulus og de ældre Apostle, og som derfor ligeledes finder Grunden til Evangeliernes Oprindelse og særegne Eiendommelighed i »den i alle den urchristelige Tids Forhold saa dybtindgribende Modsætning af Iudaisme og Paulinisme,« men der tillige ligesom et drillende Skyggebillede og Carikatur af Tendenskritiken har ført denne til en saadan Spidse, »at man« — efter Baur's egne Ytringer — »skulde fristes til den Mening, at den angivne Forfatter kun havde villet skrive en Satire paa den nyeste Kritik**). Den Unavngivne bestræber sig for at vise, hvorledes »Evangelisterne — langt fra at være de eenfoldige, simple Fiskersjæle, for hvilke man har udgivet dem — ikke have valgt et eneste Ord, ikke det tilsyneladende ubetydeligste, uden fuldkommen bevidst Hensigt og med speciel Betydning. De ere ikke uhildede og upartiske Historieskrivere, der have havt til Hensigt at levere Efterverdenen en muligst fuldstændig og aldeles sandhedstro Fremstilling af Jesu Liv; de tilhøre et urchristeligt Parti og i sammes eensidige Interesse have de anlagt og gennemført Jesu Liv med hensigtsfuld Beregning Historisk Troskab er paa ingen Maade saaledes, som man hidtil troede, at søge hos Evangelieforfatterne. Deres Hensigt var ingenlunde at levere rene objective Biographier. Lige frem sagt, Evangelierne ere *Partiskrif-ter*, ikke *Historieværker*. Og alle saakaldte Evangelieharmo-

*) N. Theol. Tidsskrift 3die B. 1852, S. 127 ff.

***) *Baur*, Der Ursprung und Charakter des Lucæ Ev. Theol. Jahrb. 1846 S. 598.

nier ere derfor ligefra Begyndelsen af forfeilede Føretagender, da Forfatterne ingenlunde vilde skrive i een og samme Aand som deres Medevangelister, heller ikke fortælle det Samme, som de, men de stillede sig i fuldkommen bevidst og hensigtsfuld Modsætning til hinanden.« Hvorledes saaledes Lucas ved Matthæus partiske Fremhævelse af de ældre Apostle med deres Messiaslære er bleven henreven til en ligesaa partisk og ofte meget bitter Forhaanelse og Forfølgelse af disse, derpaa finder Anonymen nu Exempler i Mængde, af hvilke vi blot ville udhæve nogle ganske faa. Naar Jesus hos Luc. XXII, 34 siger: *Λέγω σοι, Πέτρε, οὐ μὴ φωνήσῃς σήμερον ἀλέκτωρ κτλ*, da er Brugen af Navnet *Petrus* (Klippemanden) ved denne Leilighed et ironisk Spotte navn, som kjendes deraf, at denne Apostel ellers overalt af Christus bliver tiltalt med Navnet *Σίμων**). For Fortællingen om Rangstridsspørgsmaalet har Lucas netop valgt den for de tolv Apostle ugunstigste Plads, nemlig lige efter Nadverens Indstiftelse Luc. XXII, 24. Naar Jesus siger Luc. XII, 52: »Fra nu af skulle *Fem* i eet Huus være splidagtige, *Tre* imod *To*, og *To* imod *Tre*«, da skulle derved tydeligen nok være udpegede de tre *σπίλοι τῆς περιτομῆς* (slg. Gal. II, 9) Jakobus, Petrus og Johannes, medens de to Andre ere Paulus og Lucas. Thi »en Strøm af Grunde« har overbeviist den anonyme Forfatter om, at Lucas-Evangeliet egentlig er et Product af begge disse Mænd tilsammen. Hvo skulde ogsaa tvivle om, at den Apostel, der i sine Breve — ifølge den Unavngivnes Oplysninger — har betegnet sin Modstander Petrus som *σκόλοψ τῆ σαρκί*, som *ἄγγελος σατᾶν* etc., har i samme bittre Tone rettet sit Evangelium mod ham. Den hele kunstige Genealogie i Luc. III, 23—38 er — ifølge Anonymen — kun en Persiflering af Matthæus Genealogie og af alle saadanne Myther og Undersøgelser, som alene bevirke Tvedragt og ingen Opbyggelse. Naar Matthæus saa ofte omtaler

*) Dette »overalt« indskrænker sig forresten hos Lucas til et eneste Sted, nemlig XXII, 31.

to Dæmoniske to Blinde etc., da er det klart, at han dermed mener Paulus og Lucas, ligesom paa den anden Side den Blinde, der kun venter sin Frelse af Herrens Barmhertighed (Luc. XVIII, 35 f.) er Paulus, der i Parablen fremstilles (Luc. XII, 42), som *πιστὸς οἰκονόμος* ligeoverfor den Tjener, der mishandler de øvrige Husfolk, som den bagtaledede, men af Herren roste *οἰκονόμος τῆς ἀδικίας* (Luc. XVI, 8), som den fortabte Søn, hvis ældre Broder (Luc. XV, 25) er Petrus, etc. etc. Uagtet Baur udtaler sig med stor Anerkjendelse og Roes over den Skarpsindighed og Combinationsgave, som den ovenanførte Forfatter har lagt for Dagen, finder han dog, at Alt her stiller sig meget for individuelt, meget for personligt og subjektivt, og mener, at »dersom man med den anonyme Forfatter, der paastaaer, at i det Mindste de tre Evangelier ere Værker af Apostle, vil føre Evangeliernes Affattelse saa høit op i Tiden og dog lade deres Forfattere fjerne sig saameget fra den objectiv historiske Sandhed, som der maa forudsættes efter den anonyme Forfatters (og efter Baus egne) Resultater, bliver man nødt til at ansee Evangelisterne ligefrem for Løgnere og Bedragere«. Det Anstødelige ved at tillægge de kanoniske Beretninger saameget Uhistorisk, saameget Partisk og Tendensmæssigt, tildeels menneskeligt Lidenskabeligt, som efter hiins Anskuelse om Evangeliernes Oprindelse og Beskaffenhed foreligger i disse, fjernes, efter Baus Mening, naar man henfører deres Affattelse til en senere Tids os ubekjendte og med Urchristendommens Historie kun høist ufuldkomment fortrolige Mænd*). »Men hvad er dermed vundet?« — kan man spørge

*) »Es sind nicht mehr die beiden Apostel Paulus und Petrus, welche einander in's Angesicht widersprechen und sich gleichsam in den Haaren liegen, es sind nur die auf der Grundlage dieser beiden Formen des Christenthums entstandenen christlichen Parteien, in deren Interesse die beiden Evangelien mehr oder minder geschrieben sind, ohne dass man desswegen bei allem und jedem eine so bestimmt polemische Beziehung anzunehmen genöthigt ist, und der Schriftsteller selbst erscheint nun erst in einer solchen Stellung zu seinem Objekt, welche es leicht begreiflich macht,

med den sachsiske Anonymus. »Istedetfor troe Historieskrivere blive dog Evangelisterne Partiskribenter, som have fremstillet Jesu Liv efter bestemte Hensigter og Ideer og med Bevidsthed omdannet det givne Stof, hvis sande Skikkelse det bliver endnu vanskeligere at opdage, gennem jo længere Tid og jo flere Mellemled det er blevet overleveret«. — Man formindske saameget man kan og vil Evangelisternes moralske Skyld ved at lade enhver af dem forfatte sit Værk i Overbevisningen om, at ved hans Fremstilling kom Christendommen til at staae i sit sande og rette saliggjørende Lys, — tilsidst kommer dog en uhyre moralsk Skyld til at hvile paa selve Apostlene, fra hvis Uenighed og indbyrdes Forhold en saadan Eensidighed i Fremstillingen af Jesu Historie og dennes vilkaarlige Behandling dog har sit egentlige Udspring. Dersom virkelig den Kløft, der adskilte Paulus fra de ældre Apostle i Henseende til Opfattelsen af Jesu Lære og Virksomhed har været saa stor, som Baur og hans nærmeste Disciple have fremstillet den; dersom de tre »Kirkens Hovedpiller« have staaet i Opposition til »Hedningenes Apostel« med Hensyn til det Punkt, hvorpaa Christendommens absolute Selvstændighed og Betydning beroede; dersom de ved Bestemmelsen af de Christnes Forhold til Moseloven kun have givet efter for den øieblikkelige Indflydelse, som Pauli Overlegenhed udøvede (Gal. II. Ap. G. XV), men strax efter ere vendte tilbage til deres gamle Anskuelse om Nødvendigheden af Moselovens fortsatte Gyldighed (Gal. II, 11 ff.) og have stillet sig paa hans Modstanderes Side (2 Kor. III, 1): da bliver den Opførsel, som Paulus paa den ene, de andre Apostle paa den anden Side — ikke blot efter Apostelhistoriens mistænkeliggjorte Fremstilling, men efter Paulus' og Johannes' for autentisk erklærede Skrifter — have

wie die für ihn schon durch eine so bedeutende und inhaltsreiche Zwischenzeit vermittelte evangelische Geschichte seinem in den Gegensätzen der Gegenwart stehenden Bewusstsein gerade in dieser Form sich darstellen konnte.« (*Baur, Kritische Unters.* S. 531).

viist, i den Grad tvetydig og forkastelig, at den ikke lader sig forene med de Personers Kald og Værdighed, ved hvilke — for at bruge Baur's egne Ord — »det Princip skulde indføres i Verden, hvorpaa alle Livets sædelige Grundlag skulle hvile«. Thi da veed man ikke, om man skal undre sig meest over, enten at Paulus har ladet det blive ved »at kaste bittere Sideblik til de meget høie Apostle« (2 Kor. 11, 5), og at Apostlen Iohannes, der ifølge den Tübingske Skoles Anskuelse, er Apokalypsens Forfatter, har indskrænket sig til uden Navns Nævnelser at pege hen paa den farlige Modstander ved at advare mod »dem, der kalde sig Apostle og ikke ere det« (Apk. II, 2), der »faae Herrens Tjenere til at fare vild ved at lære dem at æde Afgudsoffre« (Apk. II. 14. 20); eller at Apostlene — ifølge Pauli Erklæring Gal. II, 9 — have rakt hinanden Samfundshaand og gjensidigen indrømmet hinanden Magt til at virke for Udbredelsen af en Lære, hvilken de ansaae det for Uret at bekjende og at leve efter.

Saaledes førte den Baur'ske Kritik ingenlunde til et Resultat, hvorved man kunde finde Tilfredsstillelse. Den Bebreidelse, som Baur gjorde Strauss (Krit. Unters. S. 15), at »man ikke veed, hvad der er skeet og derfor ikke engang veed, om der er skeet Noget«, vender tilbage mod ham selv med forøget Kraft. Den Baur'ske Kritik stillede sig i et Forhold til det kirkelige Standpunkt, der var ligesaa negativt som det Strauss'ske; den støttede sig til Paastanden om en principiel Differenti mellem Paulus og de ældre Apostle, hvis Ugyldighed Baur selv i senere Skrifter indirecte har indrømmet ved meget væsentlige Modificationer af dens Omfang og Betydning. Endelig viste det sig ved de videnskabelige Undersøgelser's fortsatte Gang, hvorledes den sildige Affattelsestid, som Baur tillagde de synoptiske Evangelier, havde langt overskredet de berettigede Grændser.

Blandt de mange deels almindeligere deels speciellere Undersøgelser, hvilke Baur's Evangeliekritik fremkaldte, var navnlig Forhandlingen om Forholdet mellem Marcions og Lucas' Evangelium af en afgjørende Betydning. Istedetfor den af Baur og

hans Disciple tidligere forsvarede Paastand, at Lucasevangeliet var en udvidet Omarbejdelse af et oprindeligt kortere paulinsk Evangelium, som Marcion havde besiddet, blev det navnlig ved *Volkmars**) og *Hilgenfelds****) kritiske Undersøgelse bragt til Evidents, hvad ogsaa *Zeller* (Theol. Jahrb. 1851 S. 330 ff.) *Ritschl*, (Theol. Jahrb. 1851 S. 530 ff.) og *Baur* selv (Das Christenthum und die chr. Kirche, 1853, S. 69 f.) anerkjendte, at Marcion havde, saaledes som Kirkefædrene almindeligen antage, havt Lucasevangeliet for sig, hvilket Marcion havde omdannet og forkortet efter sit gnostiske System, om man endogsaa kan indrømme, at i nogle ganske enkelte Afvigelser mellem vort nuværende Lucasevangeliums Text og det Marcionitiske Evangeliums Text turde den rigtigere og oprindelige Læsemaade findes bevaret hos Marcion. Dersom da Lucasevangeliet maa rykkes op over Marcions Tid (omtr. 150 eft. Chr.), maae ogsaa de synoptiske Evangelier overhovedet tilkjendes en høiere Alder, især naar Lucas som den Yngste skal have benyttet Marcus og Matthæus.

Ikke mindre betydningsfuld var den atter tilbagevundne og bedre end forhen begrundede Anerkjendelse af *Justinus Martyrs* (140 eft. Chr.) Brug af vore tre synoptiske Evangelier, om endogsaa ved Siden af et ukanonisk (Petri) Evangeliums Benyttelse***).

Overdrivelsen af den skarpe Modsætning mellem Jødechristendom — af Baur, Schwegler †) o. A. med Urette identificeret

*) Theol. Jahrb. 1850 S. 110 ff 185 ff. Das Ev. Marcions, 1852.

**) Theol. Jahrb. 1853 S. 192—244.

***) *Semisch*, Die apostol. Denkwürdigkeiten des Martyrers Justinus, zur Gesch und Aechtheit der kanonischen Evangelien, 1848. Slg. *Zeller*, Theol. Jarb. 1848, S. 528 ff. *Hilgenfeld*, Kritische Untersuchungen über die Evangelien Justins, der Clementin. Homilien und Marcions, 1850.

(†) *Schwegler's Nachapostolisches Zeitalter* (2 Bind, 1846) har nærmest ved sin formelle Virtuositet, hvormed det stillede den Bauriske Kritik i dens hele Omfang for Lyset, vundet den Anseelse at kunne gjælde — for at tale med K. Schwarz — som et af den Tübingiske Skoles Standard-works.

med Ebionitisme — og Paulinisme har viist sig ved grundigere Undersøgelse af en Mængde literaire Producter fra den ældste christelige Tid, blandt hvilke flere, som urigtigen udelukkende angaves at høre til den ebionitike Retning, atter ere blevne førte over paa den paulinske Side*).

I tidligere Afhandlinger og Skrifter, har jeg udførligen oplyst flere af de Momenter, som jeg i nærværende Udsigt kortere har berørt. Idet jeg henviser til disse, vil jeg — forinden jeg skrider til Skildringen af Evangeliekritikens fortsatte Udviklingsgang — meddele en Oplysning, som turde have Interesse for mangen Læser, der kunde ønske at vide, hvilken Forestilling Baur dog egentlig danner sig om Christendommen og Jesu Person, da man — hvad ikke blot hans Modstandere og Fjender, men ogsaa hans Beundrere have bebreidet ham — forgjæves søger at vinde Klarhed derover i hans mange vidtløftige kritiske Arbejder. Vi ville høre ham selv udtale sig derom i hans nyeste Skrift**), hvor han i Anledning af den Indvending, »at det bliver aldeles ubegribeligt, hvorledes de to Retninger, i hvilke Urchristendommen historisk har udviklet sig, kunde fremgaae fra den af Baur i Spidsen stillede Christus«, forsvarer sin Forestilling om Christendommens Oprindelse og Jesu Person. Han beklager sig ved denne Leilighed over, hvorledes man for lidet pleier at tage i Betragtning, at man ved disse Forhandlinger har med et historisk Spørgsmaal at gjøre, der efter sin Natur, efter de Kilders Beskaffenhed, til hvilke man er henviist, ikke gjør det muligt at bringe Alt saaledes paa det Rene, som man ønsker det. »Man skriver det formeentlig Mangeifulde og Utilfredsstillende alene paa deres Regning, som ville betragte Sagen reent historisk, uden at betænke, gjennem hvilke Vanskeligheder Un-

*) S. *Georgii*, Deutsche Jahrb. 1842. *Rithschl*, Die altkatholische Kirche 1850.

**) *Die Tübinger Schule und ihre Stellung zur Gegenwart*. Tübing 1859, S. 29 ff.

dersøgelsen først maa gaae for at kunne komme ogsaa kun paa et eneste fast Punkt, hvorledes saa ofte ikkun Formodning og Combination maa træde istedetfor Beviis, og den sidste Afgjørelse kun kan gives paa den almindelige Anskuelses Grund, hvorfra man gaaer ud. Men deri har man Ret, at, hvorledes man end tænker sig Christendommens Begyndelse og Jesu Person, maa Forestillingen være vel motiveret og have indre Sammenhæng«. Dette mener nu Baur ogsaa om *sin* Anskuelse, kun at man ikke sammenblander hans Fremstilling med andre (f. Ex. in casu med Schweglers) »Jeg har tydeligen nok adskilt de to Elementer, hvilke jeg betragter som de Factorer, der constituere Christi Person. Alt, hvad der hører til Jesu Læres ægte sædelige Indhold, saaledes som det indeholdes i Bjergprædikenen, i Parablerne og Jesu øvrige Læreforedrag*), hans Lære om Guds Rige, om Betingelserne for Deeltagelsen deri, for at sætte Mennesket i et ægte sædeligt Forhold til Gud, udgjør Christendommens egenlige Væsen, dens substantielle Midtpunkt, dette er dens over alt Enkelt overgribende Princip, det almind^{eligen} Menneskelige, det sande Guddommelige deri, det Universelle, Evige, Absolute i dens Indhold, det, der giver Christendommen og netop derved Jesu Person som den, i hvem denne frie, fra alt Ureent rensede, enhver falsk Mediation sig unddragende Opfattelse af Forholdet mellem Gud og Mennesket allerførst kom til Bevidsthed, den høieste absolute Betydning. Hvad der hæver Christendommen ligeoverfor alle andre Religioner til den absolute Religion, er i sidste Henseende ikke andet end dens Kjendsgjerningers, Lærdømmes og Fordringers reent sædelige Charakter. Tænke vi os alt dette som det væsentlige Indhold af Jesu

*) Men hvorledes kan man, naar man tager Hensyn til den hoist relativt historiske Paalidelighed, som Baur antager selv hos den Evangelist, hvilken han tilkjender størst historisk Troværdighed, Matthæus (S. Krit. Unders. S. 620 ff.), vide, om det virkelig er *Jesu* Lære, som indeholdes i hine Partier af den evangeliske Fremstilling?

Selvbevidsthed, saa er det den ene af de to hans Person constituerende Factorer; men hvad der nærmest er *hans* Bevidsthed, skal ogsaa blive Menneskehedens Bevidsthed. Det er kun Indholdet, som ogsaa maa have en tilsvarende Form, for ad den historiske Udviklings Vei at kunne gaae ind i Menneskehedens Bevidsthed. Denne Form er det jødiske Messiasbegreb. Alene i dette havde Christendommen sit historiske Tilknytningspunkt — det Grundlag, paa hvilket alene et til Kirke sig udvidende religiøst Samfund kunde opstaae. Hvo havde vel troet paa Jesus, naar ikke en Kreds af troende Tilhængere havde samlet sig om ham som Messias? Men med dette Begreb indtraadte ogsaa det ideelt aandelige Indhold i den nationale Tilværelses endelige Former, ved Ideens Universalitet hængte sig ogsaa Jødedommens Particularisme. Man kan derfor ikke gjøre sig nogen klar og anskuelig Forestilling om Jesu Person, saaledes som den viser sig i den evangeliske Historie, naar man ikke adskiller disse to Sider af hans Personlighed og betragter dem saa at sige fra Synspunktet af en Antinomie, af en sig udviklende Proces, hvori begge Factorer af hans Selybevidsthed ere saaledes indflettede i hinanden, at, eftersom de betragtes, snart den ene, snart den anden er den overveiende og overgribende. Derfor gives der for den dybere Opfattelse af den evangeliske Historie intet Vigtigere end det Spørgsmaal, hvorledes vi skulle tænke os hans messianske Bevidstheds Genesis, hvorledes de to Elementer, paa den ene Side det Universelle, almindeligt Menneskelige, guddommeligt Ophøiede, som giver hans Person absolut Betydning, og paa den anden Side, det Indskrænkende og Begrændsende ved den nationale Messiasidee, som han maatte gaae ind paa, sluttede sig sammen til Eenhed i hans Selybevidsthed og i denne Eenhed bleve det bevægende Princip for hans offentlige Liv. Vidste vi derfor kun nøiere, i hvilken Forstand han betegnede sig som *υἱὸς ἀνθρώπου*, hvilken Betydning de Momenter have, hvilke den evangeliske Historie selv betragter som epochegjørende Vendepunkter i hans messianske Fremtræden, navnlig Peters Bekjen-

delse med den paafølgende eftertrykkelige Bekræftelse, Forklaren paa Bjerget og Indtoget i Jerusalem, hvorved Jesus synes at gjøre saa store Concessioner til den nationale Messiasbevidsthed, kunde vi paa disse og andre Spørgsmaal give et bestemt Svar, saa vilde dette vistnok være det sikreste historiske Holdningspunkt. Men om det ogsaa kun skeer saavidt, som det er muligt efter Beskaffenheden af de forhaandenværende Kilder, saa kan man ikke paastaae, at den reent historiske Betragtning er fuldkommen uberettiget og forfeilet, at den lader sin Opgave fuldkommen uopløst, opfatter Christi Person saa eensidigt, at man ikke begriber, hvorledes saa forskjellige Retninger kunne være fremgaaede fra ham. Saasart det kun staaer fast, at i hans Person, saaledes som den viser sig for os i den evangeliske Historie, maae hine to Sider adskilles, hvilke forholde sig til hinanden som Indhold og Form, Idee og Virkelighed, almindeligt Menneskeligt og jødisk Nationalt, guddommeligt Ophøiet og menneskeligt Indskrænket, kan der heller ingen Tvivl være derom, at den samme Modsætning af begge de to Elementer, hvilke vi i vor Anskuelse om Jesu Person maae tænke os sammenknyttede til hans Selvbevidstheds personlige Eenhed, ogsaa er det bevægende Princip for den historiske Udvikling, som slutter sig til ham.«

Til den Indvending: »Har Christus virkelig været den, som Baur fremstiller ham, har han lært saaledes, har han udtalt det specifik christelige Princip saaledes, da kunne hans umiddelbare Disciple ikke have været de stive Judaister, som Baur fremstiller dem, og omvendt, have Urapostlerne tænkt og virket saa udelukkende judaistisk, saa kan Christus ikke have lært og virket, som der siges')», svarer Baur (a. St. S. 33): »Hvorfor skal det være saa utænkeligt, at, naar dog begge Dele hørte paa lige Maade til Jesu Personlighed, det Universelle og almindeligt Men-

*) *Uhlhorn*, Jahrb. für deutsche Theologie, her. von *Liebner* etc. 1858, 3te B., S. 329 f.

neskelige paa den ene Side og det nationale Indskrænkede paa den anden Side, hos nogle det Ene, hos Andre det Andet var det, som fortrinsviis bestemte deres Anskuelse og Retning? Og hvad var naturligere, end at hans første Disciple holdt sig til *den* Side af hans Væsen, hvor han selv viste sig som den nationale Messias og var gaaet ind paa den populære Messiasbevidsthed. Men som nu i ham selv det ene af begge Elementer ikke var uden det andet, saaledes kan ogsaa i dem, hos hvilke det jødiske Nationale var det Fremherskende, det christelige universelle Princip ikke have været ganske uvirksomt. Naar de i ham, ogsaa som den Døde og af hans Folk Forkastede, troede paa den aabenbarede Messias, saa var jo allerede derved en Krisis indtraadt i deres jødiske Bevidsthed, der kunde blive til en større Rift. Hvor langsomt og seigt dette ogsaa maatte skee, Muligheden i det Mindste og Principet til en videre Udvikling var der allerede.«

Baur afviser derfor den Beskyldning, at han skulde have gjort Paulus til Christus (o: Christendommens Stifter) »thi det egentlig Charakteristiske ved Paulinismen, Universalismen, er jo for mig« — siger han (a. St. S. 34) — »ogsaa Christendommens Grundidee overhovedet, den frie, over alt Udvortes, Tilfældigt, Particulairt ophøiede Sædelighed. Den paulinske Universalisme indeholder derfor ikke Noget, som jo ogsaa allerede oprindeligen maa tænkes som et væsentligt Moment i Jesu Selvbevidsthed og som jo allerede ligger i Jesu Læres reent sædelige Tendens. Man kan derfor kun spørge, hvorfor ikke Jesus selv har udtalt den directe Mødsætning til den jødiske Particularisme, saaledes som Paulus. Men hvorledes skulde dette have været muligt, uden at de vare blevne stødt tilbage, som fremfor Alt maatte vindes, for overhovedet først at have en Grund for den af sin Spire sig udviklende Christendom? Han kunde overlade dette til Udviklingen af hans Læres Aand, saaledes som han selv udtaler det i billedlig Tale Matth. IX, 16. 17. . . . Saameget det endogsaa derfor kan overraske, hvorledes det i Apostlen Paulus

paa eengang kom til et saa afgjort og energisk Brud med Lov og Jødedom, der fremtraadte dog derved kun det samme Princip, uden hvilket Jesus fra Begyndelsen af ikke kunde have havt den høie Betydning, som vi maa tillægge ham. Jo større hos de første Apostle Overvægten endnu var paa Jødedommens Side, destomere laae det i Sagens Natur, at ogsaa den anden af de tvende Factorer kom til sin Ret og gjorde sig gjældende med den Energie, som af sig selv ligger i en saadan Modsætning. Saaledes staae da Jødechristendom og Paulinisme ligeoverfor hinanden med lige Fordring paa at være Urchristendom, og denne Modsætning kan saalidet forundre os, som vi meget mere, naar det forholdt sig anderledes, maatte savne den naturlige Udvikling.«

Ved denne Leilighed henviser Baur ogsaa til, hvad *Ritschl* (*Die altkatholische Kirche*, 1ste Udg. 1850, S. 53 f.) har betegnet som »den neutrale Basis«, der var fælles for Paulinismen og Jødechristendommen (det gammeltest. Gudsbegreb, Modsætningen af den nærværende og tilkommende Verden, Læren om Engle og Dæmoner, Parusien og Eschatologien) ja han mener, at Jødismen endog griber endnu dybere ind i den paulinske Christendom. »Apostlens Lære om Loven« — siger Baur o. St. S. 37 — »er det meest afgjorte Brud med Jødedommen, men hvad han sætter istedetfor den ophævede Lov, er atter en fra Jødedommens Religionsanskuelse tagen Idee. Tilgiver Gud Menneskenes Synder kun under Forudsætning af det i Jesu Død frembaarne forsonende og vicarierende Offer, saa gjør atter her Loven sin Ret gjældende, og saa overordentlig stor og vid Guds Naade end er, saa har den dog sin Skranke i en Retfærdighed, hvis Begreb ganske hviler paa den gammeltestamentlige Gudsbevidsthed. Den samme Opfattelse af Jesu Død findes derfor uafhængig af den paulinske Lære ogsaa hos saadanne nytst. Skribenter, som paa deres jødechristelige Standpunkt ingenlunde deelte den paulinske Anskuelse om Christendommen.« ... »Selv Skarpheden af sin Retfærdiggjørelseslære vender Paulinismen kun

frem, naar den maa kjæmpe med Jødechristendommen om Grundvolden for sin Existents og sin principielle Berettigelse. Saa snart dette Maal er naaet, tilstaaer den jo, som vi see af Pauli Breve, Gjerningerne deres Berettigelse ved Siden af Troen (S. 40).«

Af disse Ytringer fremgaaer, hvorledes Baur, under Debatens Fortsættelse og under Indflydelse af andre Theologers Bemærkninger, selv har modificeret Forestillingen om Kløften mellem Paulus og de ældre Apostle. Mellem hans Fremtilling deraf 1847 og tidligere tilbage, (allerede 1831 udkom Baur's Afhandling: »*Ueber die Christuspartei in Korinth*, hvor Modsætningen mellem det jødechristelige og det hedenskchristlige Parti først blev ret fremhævet) og den i 1859 i det ovenanførte Skrift givne Fremstilling vil man finde en betydelig Forskjel. Meget af hvad der paa ovennævnte Sted er bemærket, fortjener Anerkjendelse; men i sidste Instans, i det Punkt, hvorom man først for Alt maatte ønske Klarhed og Lys, der staaer Sagen endnu i samme Uklarhed som tidligere. Vi have gjengivet Baur's egne Ytringer, fordi de lyde saaledes, at man vanskeligen vil kunne undgaae Beskyldningen for forsætlig eller uforsætlig Misforstaaelse ved deres Udlægning. Naar Baur sætter »Christendommens egenlige Væsen i Alt, hvad der hører til Jesu Læres ægte sædelige Indhold, som det kjendes af Bjergprædikenen, Parablerne etc.« (s. S. 107), da gjenfinder man jo her den gamle Rationalismes Schibboleth: »Christendommen er væsentligen Sædelære«. Hos en med den nyere Philosophie og Theologie saa fortrolig Skribent som Baur kan dette dog vel ikke være ganske at forstaae i Semlers, Eberhards og andre ældre Rationalisters Mening. Ogsaa tages der i de anførte Ytringer af Baur's sidste Skrift et Hensyn til Jesu »Person«, til Christendommens »Kjendsgjerninger« som kunde føre Tanken udover det ældre rationalistiske Standpunkt. Men naar nu »de to Factorer« beyses, som skulle have constitueret Jesu Person, da skeer dette paa en Maade, hvorved vi ikke komme ud over Jesus som den, hvis høiere, guddommelige Selvbevidsthed holdtes meer eller mindre undertrykt ved en indskræn-

kende (og indskrænket) Messiasbevidsthed. Baur synes ikke at antage, som mange ældre Rationalister, at Jesus kun ved *Accommodation* har erklæret sig for Messias; han betragter de to Sider af Jesu Personlighed »under Synspunktet af en Antinomie, af en sig udviklende Proces«. Denne Betingelse kan være meget passende med en Grundanskuelse, ifølge hvilken »Christendommen ikke er et forfra færdigt, et fuldkomment og himmelsk Product, men meget mere et saadant, der efterhaanden udvikler sig*); men med det Billede af *Jesus Christus selv*, som det Nye Testament giver, stemmer den ikke, idet vi enten maae antage, at Jesu Selvbevidsthed har været meget høiere end Messiasideen, eller at denne er bleven opfattet af Jesus fra den religiøse Anskuelses høieste Standpunkt. Den Formodning, at Jesus først midt i sin Virksomhed eller mod Slutningen af samme, belært af nedslaaende Erfaringer, skulde have opgivet det jødiske Messiashaab og omskiftet det med Planen om en udelukkende sædelig Reformation og et aandeligt Rige, har som bekjendt fundet flere Forsvarere; men en saadan Forandring lader sig ikke historisk bevise, og Antagelsen deraf lader sig ligesaalidt forene med hiin fuldkomne Klarhed og Høihed i Jesu Væsen, hvorom den evangeliske Fremstilling giver Vidnesbyrd som med Baus Anvendelse af Ordene »det Guddommelige«, »det Evige«, »det Absolute«, naar disse Udtryk ikke skulle være blotte Phraser og rhetoriske Hyperboler.*)

Baur og hans Disciple have stadigen protesteret mod, at dere Kritik af den evangeliske Historie og dens Kildekrifter skulde

*) »Die historische Grundanschauung, auf welcher die Kritik der Tübinger Schule basirt, ist: das Christenthum ist nicht ein von vornherein fertiges, ein vollkommens und himmlisches Product, es ist vielmehr ein *sich almählig entwickelndes*.« Schwarz, *Zur Gesch. der neuesten Theol.* S. 175.

***) *Slg. Hase, Das Leben Jesu*, § 42: »Trübte jener Irrthum auch nicht die sittliche Herrlichkeit Jesu, so ist doch schwer zu denken, dass die Klarheit und Erhabenheit seines Wesens. jenes Unfehlbare und Göttliche, das wir in seinen Reden hören, unverletzt blieb, wenn er selbst erst aus solchen Irrthümern und innern Kämpfen sich zur Idee seines Lebens emporrang.«

grunde sig i deres philosophiske System, medens de tvertimod »ad historisk Vei ville retfærdiggjøre Sandheden af deres Religionsphilosophie«. Det er en af de sædvanlige Selvforblindelser, der kun bliver saameget mere paafaldende, som den Tübingske Skoles »historiske Kritik« over Evangelierne har sin væsentlige Støtte i den Energi, hvorved den søger at eftervise al historisk Fremstillings Afhængighed af Referenternes dogmatiske, ideelle Interesse.

Man har ofte sammenstillet Semlers og Bours Virksomhed paa den nytestamentlige Kritiks Omraade, og der synes ingen Grund for den Sidstnævnte til at afvise hin Sammenligning, naar det skeer med Anerkjendelsen af, at Baur langt overgaaer sin Forgjænger saavel i philologisk og philosophisk Dannelse som ved et ulige større Talent i historisk Fremstilling og Behandlingen af kritiske Problemer. Begge have med utrættelig Flid stedse paany opgravet og gjennepløiet den ældste Kirkehistories Mark. Mange af de ved Semler kun let henkastede Tanker have først ved Baur og hans Disciple fundet deres Betydning; Tvivl, som Semler havde hensat uden Begrundelse, Paastande, som Semlers urolige Aand vovede, uden videre at forfølge dem, ere her blevne begrundede. Foruden mange enkelte Punkter er Semler Bours Forgjænger i at fremhæve Differentien mellem de Hovedretninger i den ældste Christenhed (hos Semler: de *advortes* (Petriner) og de *indvortes* (Paulus' og Johannes's Disciple) Christne, af hvilke efterhaanden den katholske Kirke med sit Dogma skal have dannet sig. Vistnok erkjendte Semler i Christendommen en guddommelig »Aabenbaring«; men det Menneskelige, det Locale, Temporaire, som han udskillede fra det Guddommelige (∴ Alt hvad der gaaer ud paa »die moralische Ausbesserung und Herstellung des Menschen«), voxte op for ham til en Høide, hvorved dette truedes med at gaae ganske op i hiint. Ligefrem erklærede Tilhængerne af den Tübingske Skole, at deres Maal gik ud paa at begribe og fremstille Christendommen som Product af historisk-menneskelig Udvikling. Unægte-

ligen kan Christendommen ikke forstaaes, uden at den menneskelige, historiske Side tages med i Betragtning, og dette er den Bauriske Kritiks Fortjeneste, atter at have fremhævet denne Side og derved forhindret en umoden og falsk Afslutning af Christendommens ældste Historie, at have opkastet vigtige Spørgsmaal, som ikke endnu have fundet deres tilfredstillende Løsning og selv givet vigtige Bidrag til denne*). Men den har bekræftet, hvad allerede tidligere Forsøg i samme Retning viste, at Christendommens supranaturale Charakteer ikke kan opgives, uden at saavel det N. T's. Forfattere som selve Jesu Apostle (forsaavidt de ikke ere identiske) synke ned under det Standpunkt af sædelig Værdighed, som dog er en ueftergivelig Betingelse for at forstaae deres Virksomhed og den Sag, hvilken denne var helliget.

Alligevel ligger der i den Bauriske Kritik en Sandhed, som det er af største Vigtighed ikke at overse eller afvise, om den endogsaa her findes i Forbindelse med en Mængde aldeles urigtige og misledende Combinationer. Det gjælder kun om at fremhæve den i dens rette Begrændsning.

Dertil vil der kunne vindes et Bidrag ved at sammenligne Baur's Evangeliekritik med en anden berømt Lærds Anskuelse og Hypotheser om Evangelierne's Oprindelse og Væsen, hvilke i flere Henseender danner en fuldkommen Modsætning til hine. — — —

Her Prof. d'Arrest gav en Beskrivelse over de nye Indretninger og Forbedringer ved den til Brugen ved det nye Observatorium bestemt Meridiankreds.

Denne Beretning vil senere blive trykt, i Forbindelse med Beskrivelsen af de øvrige Indretninger ved det nye astronomiske Observatorium.

*) Slg. *Uhlhorn* a. St. S. 347 f.